Razlika u percepciji obiteljske otpornosti kod djece i roditelja

Žulić, Kaja

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:387789

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Razlika u percepciji obiteljske otpornosti kod djece i roditelja

Studentica: Kaja Žulić

Zagreb, rujan 2016.

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Razlika u percepciji obiteljske otpornosti kod djece i roditelja

Studentica:

Kaja Žulić

Mentorica:

izv.prof.dr.sc. Martina Ferić

Komentorica:

dr.sc. Ivana Maurović

Zagreb, rujan 2016

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Razlika u percepciji obiteljske otpornosti kod djece i roditelja* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Kaja Žulić

Mjesto i datum: Zagreb, rujan 2016.

Naslov rada: Razlika u percepciji obiteljske otpornosti kod djece i roditelja

Ime i prezime studentice: Kaja Žulić

Ime i prezime mentorice: izv.prof.dr.sc. Martina Ferić

Program/modul na kojem se polaže diplomski ispit: Socijalna pedagogija, Modul djeca i mladi

Sažetak rada:

Cilj ovog rada bio je prikazati percepciju obiteljske otpornosti djece i njihovih roditelja te istražiti razlike u komponentama obiteljske otpornosti između njih. Korišteni rezultati dobiveni su projektom *Istraživanje obiteljske otpornosti* (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016). Istraživanje se temeljilo na Walshinom (2006, prema Berc, 2012) konceptualnom okviru koji objašnjava obiteljsku otpornost kroz tri procesa: a) izgradnju obiteljskog sustava vjerovanja, b) stvaranje modela obiteljske organizacije i c) stvaranje komunikacijskih procesa u obitelji. U istraživanju je upitnike u potpunosti ispunilo 304 učenika i 194 roditelja iz Zagreba i Ivanić Grada. Podaci su bili prikupljani instrumentom FRAS (Family Resilience Assessment Scale) kojeg je razvila Sixbey (2005, prema Tucker Sixbey, 2005) i njime potvrdila 6 Walshinih komponenti obiteljske otpornosti: obiteljska komunikacija i rješavanje problema, korištenje ekonomskih i socijalnih resursa, zadržavanje pozitivne perspektive, obiteljska povezanost, duhovnost obitelji i sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama. Rezultati su bili obrađivani deskriptivnom statistikom i analizom varijance. Pretpostavka je bila da postoje statistički značajne razlike u percepciji djece i roditelja na svih šest komponenti obiteljske otpornosti na način da roditelji sve komponente percipiraju u višim vrijednostima. To je bilo u skladu s rezultatima dosadašnjih istraživanja koja su zaključila da roditelji pretežno pozitivnije percipiraju svoju roditeljsku ulogu, obiteljsku situaciju, razinu komunikacije i bliskosti te lokalnu zajednicu procjenjuju sigurnijom (Ferić, 2008). Rezultati Mann-Whitney testa upućuju na odbacivanje početne hipoteze. Na dva faktora su dokazane statistički značajne razlike između djece i roditelja, na faktoru *Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa* i faktoru *Zadržavanje pozitivne perspektive* na način da ih djeca procjenjuju pozitvnije, a istovremeno i ostale faktore djeca procjenjuju višim vrijednostima. Rezultati dobiveni ovim radom mogu koristiti kao poticaj za daljnja istraživanja i potvrđivanje ili odbacivanje sada dobivenih rezultata te kao smjernica za prilagodbu rada s obiteljima u kojima roditelji ne moraju biti glavni nositelji odgovornosti za obiteljske procese, već i djeca pokazuju optimizam i snagu za nošenje s kriznim situacijama.

Ključne riječi: obitelj, obiteljska otpornost, razlika u percepciji roditelja i djece

Differences in the perception of family resilience between children and parents

Summary:

The aim of this study was to show the perception of family resilience of children and their parents and to explore differences in the components of family resistance between them. The results obtained from the Research on family resilience (Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, University of Zagreb). The survey is based on conceptual framework of Walsh (2006, according to Berc, 2012) which explains the family resilience through three processes: a) the construction of family belief systems, b) family organization, and c) communication processes within the family. The study included 304 students and 194 parents from Zagreb and Ivanić Grad. Data were collected using the instrument FRAS (Family Resilience Assessment Scale) developed by Sixbey (2005, according to Tucker Sixbey, 2005). Sixbey confirmed 6 components of family resilience that Walsh proposed: family communication and problem solving, use of economic and social resources, maintaining a positive perspective, family connections, spirituality of family and ability to find meaning in adversity. The results were analyzed by descriptive statistics and analysis of variance. The assumption was that there were no statistically significant differences in the perception of children and parents on all six components of the family resilience and that the parents perceived all components in higher values. This was in line with the results of previous studies that have concluded that parents have largely positive perception of their parental role, family situation, the level of communication and closeness and the safeness of local community (Ferić, 2008). The results of the Mann-Whitney test indicated the rejection of the initial hypothesis. Only two factors have proven statistically significant differences between children and parents - the use of economic and social resources and maintaining a positive perspective. Children perceive all of the components in higher values. The results obtained in this work/study at hand can be used as an incentive and support for further research and confirmation or rejection of results gained in this study. They can also be used as a guidance for adjustment of working with families where parents do not have to be the main carriers of responsibility for family processes, but also the children show optimism and strength to deal with the crisis situations and diversity.

Key words: family, family resilience, difference in parents and children perception

Sadržaj

Sažetak

Summary

1. Uvod 1
2. Problem istraživanja 3
2.1. Istraživanja i definiranje obiteljske otpornosti 3
2.2. Froma Walsh i dosadašnja istraživanja 5
2.2.1. Obiteljski sustav vjerovanja 6
2.2.2. Modeli obiteljske organizacije – moderatori stresora 8
2.2.3. Komunikacijski procesi-poticatelji međusobne suradnje i rješavanja problema . 9
2.3. Cilj istraživanja i hipoteze 10
3. Metode istraživanja 12
3.1. Uzorak sudionika 12
3.2. Instrumentarij 12
3.3. Način prikupljanja podataka 13
3.4. Metode obrade podataka 14
4. Rezultati istraživanja i rasprava 15
4.1. Obiteljska komunikacija i rješavanje problema 15
4.2. Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa 18
4.3. Zadržavanje pozitivne perspektive 20
4.4. Obiteljska povezanost 23
4.5. Obiteljska duhovnost 25
4.6. Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama 27
5. Zaključak 29
6. Literatura 31
9. Prilozi 33

1. Uvod

Iako sve manje tradicionalna, u skladu s globalnim promjenama, obitelj još uvijek ostaje osnovni i najvažniji kontekst razvoja mladih osoba, osnovnih ponašajnih i psiholoških procesa te još uvijek izvršava istu funkciju: odgoj djece, zadovoljavanje osnovnih potreba svakog člana obitelji, pružanje emocionalne podrške, socijalizaciju djece, uspostavljanje obiteljskih tradicija te razvijanje odgovornosti (Ferić, 2002a). Kroz mnoga istraživanja koja se tiču funkcioniranja pojedinca u samostalnom, ali i životu u grupi, obitelji se daje velik značaj. Tako je i promatranje individualne otpornosti prošireno perspektivom obiteljske, sistemske otpornosti, jer je jasan zaključak kako je individuu nemoguće odvojiti od utjecaja njegovog okruženja, pogotovo od primarne zajednice poput obitelji. No uslijed mnogih promjena i s događanjem različitih kriznih događaja, poput smrti bliskog člana obitelji ili razvoda roditelja, u obitelji dolazi do potrebe za reorganizacijom uobičajenih uloga, dinamike i strukture, u svrhu pokušaja prilagodbe na novonastale situacije. Neke obitelji su više ili manje uspješne u tome. Zašto se pojedine obitelji lakše snađu u kriznim situacijama i uspijevaju prilagoditi, dok druge neuspješno ulažu puno veće napore, pokušali su objasniti McCubbin, McCubbin, Thompson, Han i Allen (1997, prema Waldman, 2008), koji su rekli da se obiteljska snaga i otpornost nalazi u individualnim, obiteljskim karakteristikama, kao i karakteristikama socijalnog konteksta, odnosno zajednice u kojoj obitelj živi. McCubbin i McCubbin (1998, prema Ferić, 2002b) dalje navode kako se koncept otpornosti nastavlja na koncept rizika i zaštite te opisuje otpornost obitelji kao karakteristike/dimenzije te kao proces koji pomaže obiteljima da se nosi s nedaćama i izazovima. Uz to je važno naglasiti kako je, u skladu s Bronfenbrennerovom sistemskom teorijom, obitelj stavljena u malo širi, socijalni kontekst. Obitelji se počela proučavati kao sustav, koji nije puki zbroj jedinki, nego koji ima svoju organizaciju, dinamiku, strukturu. Također, taj je sustav u interakciji sa socijalnom mrežom na mikro i makro razini. Kao mikrosustav, obitelj je u stalnoj interakciji sa svojom okolinom, širom socijalnom zajednicom, ali i užom - rođacima, susjedima (Vasta, Haith, Miller, 2005, prema Eret, 2011). To potvrđuje i Rutter (1987, prema Walsh, 1996) koji napominje da bi za dobro razumijevanje i poticanje psihosocijalne otpornosti i zaštitnih mehanizama trebalo imati na umu ono što se događa unutar obitelji, kao i ono što se događa u političkim, gospodarskim, socijalnim i rasnim aspektima u kojima pojedinci propadaju ili napreduju.

Mnogi su autori pokušavali dati svoje viđenje i definiciju obiteljske otpornosti, a najpoznatija je ona Frome Walsh uz koju je detaljno razradila faktore koji su važni za obiteljsku otpornost. Proučavajući fenomen obiteljske otpornosti, Froma Walsh (2006, prema Berc, 2012) utvrdila

je da uspješnost obitelji da prevlada stresnu situaciju i da se prilagodi na nove okolnosti ovisi o tome na koji način se obitelj uspješno nosi s otežavajućim okolnostima, štiti od djelovanja stresa, funkcionalno organizira te uspijeva nastaviti svakodnevni život tijekom trajanja stresne situacije. Stoga je za svaku obitelj osobito vrijedno razvijanje, očuvanje i unaprjeđivanje kapaciteta za otpornost. U skladu s tim navodi model koji uključuje tri ključna procesa važna za otpornost obitelji - obiteljski sustav vjerovanja, obiteljsku organizaciju i komunikaciju te rješavanje problema. Svaki navedeni proces dodatno se još grana u 3 konstrukta pa se model ukupno sastoji od 9 konstrukata (prema Ferić,Maurović, Žižak, u tisku).

Na temelju navedenog Walsh-inog modela, Sixbey (2005, prema Tucker Sixbey, 2005) je razvila instrument FRAS (Family Resilience Assessment Scale). Faktorskom analizom originalnog instrumenta nije potvrdila teorijski model od devet konstrukata, već je definirala model od šest faktora. Na temelju njenih dokaza i rezultata provedeno je i istraživanje Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, gdje je korišten upitnik sastavljen od 66 tvrdnji. U radu će biti prikazani rezultati ovog prvog cjelovitog hrvatskog istraživanja na temu otpornosti obitelji, koji će biti stavljeni u korelaciju s postojećim teorijskim i znanstvenim spoznajama.

Ispitujući razlike između djece i roditelja u njihovoj percepciji obiteljske otpornosti, očekuje se da će roditelji sve faktore obiteljske otpornosti percipirati u višim vrijednostima, u odnosu na djecu. Ovakva pretpostavka potkrepljena je istraživanjima koja kažu da mladi „negativnije“ procjenjuju obiteljske prilike i lokalnu zajednicu. Tako Ferić Šlehan i Kranželić (2008) navode da mladi procjenjuju više rizičnih čimbenika u svojoj lokalnoj zajednici, poput dostupnosti alkohola i droge mladima te procjenjuju veću toleranciju zajednice na rizična ponašanja, u odnosu na svoje roditelje. Ferić Šlehan (2008) u kontekstu obitelji dodaje da mladi procjenjuju više rizika u obitelji, nego njihovi roditelji i to u području dogovaranja i razgovaranja u obitelji, nižom procjenjuju bliskost, povjerenje, prihvaćanje, procjenjuju više konflikta u obitelji te rizičnije procjenjuju roditeljsko nadgledanje djece te rješavanje sukoba u obitelji. Kuterovac-Jagodić, Keresteš i Brković (2007, prema Ferić, 2008) zaključuju kako se i majke i očevi u globalu procjenjuju značajnije pozitivnije u odnosu na to kako ih procjenjuju njihova djeca.

2. Problem istraživanja

2.1. Istraživanja i definiranje obiteljske otpornosti

Korijeni proučavanja i istraživanja obiteljske otpornosti započeli su proučavanjem obiteljskih stresova još 1920-ih kad je Brugess (1926, prema Becvar, 2013) opisao obitelj kao sustav interaktivnih osobnosti. Istraživanja su se nastavila tijekom 30-ih godina 20. stoljeća, za vrijeme trajanja Velike Depresije. U to su se doba istraživanja uglavnom provodila u obiteljima s niskim prihodima i obiteljima u kojima su bili mnogi nezaposleni članovi, a ispitivala su upravo odnos i način nošenja obitelji s nedaćama koje je donijela ta velika ekonomska i gospodarska kriza. S razvojem istraživanja, događao se i pomak u perspektivama shvaćanja obiteljske otpornosti. Tako su ranija istraživanja proučavala otpornost samo na razini individue, da bi se kasnije počela baviti otpornošću obitelji kao sustava. Nadalje, isprva se na obitelj gledalo kao na izvor disfunkcionalnosti koje pojedinac sam mora nadići, da bi se promijenilo to viđenje obitelji kao izvora snage i otpornosti. Sumirajući, dogodio se pomak prema shvaćanju da se konstrukti obiteljske otpornosti ne mogu niti objasniti, niti mjeriti promatrajući samo individue (Becvar, 2013).

Razvoj proučavanja obiteljske otpornosti dobro je vidljiv i iz razvoja modela kojima se pokušalo strukturirati dobivene istraživačke rezultate i ideje. Modeli su kroz vrijeme napredovali, odnosno bili su nadopuna i nadogradnja jedni drugima, a razlikovali su se s obzirom na: stvari koje su naglašavali u svojim definicijama (na sam proces suočavanja s krizom poput ABCX modela iz 1973., kojeg je razvio Burr ili na snage i kompetencije koje obitelj ima poput FAAR modela iz 1983. pod vodstvom McCubbina), to jesu li u prvom planu rizični ili zaštitni čimbenici obitelji (Resilience Model of Family Adjustment and Adaption i The Family Strengths Path), broj i vrstu opisanih koraka u prilagođavanju obitelji na krize i u odnosu na produktivnost samih istraživanja iz kojih su se razvile i vrste terapija (poput narativne, funkcionalne obiteljske terapije u sklopu Contemporary Resilence - Realted Therapeutic Model) (DeHaan, Hawley, Deal, 2002, prema Becvar, 2013).

S obzirom na dug razvoj modela i skoro stoljeće istraživanja obiteljske otpornosti kao koncepta i procesa, logično je da postoje i mnoge definicije različitih autora koji prilikom definiranja zauzimaju širu ili užu perspektivu. Općenito, sama riječ otpornost označava pozitivnu prilagodbu ili oporavak unatoč iskustvu značajne nedaće, odnosno, unatoč životnim situacijama koje uzrokuju neprilagođenost (Luthar, 2006, prema Alonso-Tapia, Nieto, Ruíz, 2013). Slična definicija dana je i u Međunarodnom Projektu o otpornosti (Grotberg, 1998, prema Doležal, 2006) koji govori o „općem kapacitetu koji omogućuje osobi, grupi ili

zajednici da prevenira pojavu, umanji ili svlada utjecaje nepogodnih događaja ili situacija“. Hawley i DeHaan (1996, prema Becvar, 2013) definiraju obiteljsku otpornost kao put koji obitelj slijedi prilikom prilagođavanja i napredovanja u suočavanju sa stresom, kako u sadašnjosti, tako i tijekom vremena. Prema njima otporna obitelj pozitivno reagira na ovakve uvjete, ali na jedinstven način koji ovisi o kontekstu, razvojnoj razini i interaktivnoj kombinaciji rizika i zaštitnih faktora te obiteljske perspektive. McCubbin i McCubbin (1996, prema Becvar, 2013) govore o obiteljskoj otpornosti kao pozitivnim obrascima ponašanja i funkcionalnim kompetencijama, koje pojedinci i obiteljska zajednica pokazuju u stresnim ili nepovoljnim okolnostima, koje otežavaju sposobnost obitelji da se oporavi. Ti obrasci i kompetencije obuhvaćaju održavanje integriteta obitelji kao cjeline te osiguravanje i vraćanje dobrostanja članovima obitelji i obiteljskom sustavu kao cjelini. Nadalje, Boss (1999, prema Becvar, 2013) govori da otpornost znači fleksibilnost, suprotno od krhkosti, i pokret, suprotno od paralize te da je više od "odskakanja unatrag", tj. vraćanja prijašnjeg stanja.

Zajedničko svim navedenim definicijama je da se obitelj susreće s nekim stresnim događajem ili nepravilnošću, gdje u skladu sa svojim kapacitetima mobilizira svoje zaštitne čimbenike, diže se iznad rizičnih i kao sustav, a ne zbroj jedinki, pronalazi nove, uspješne načine da održi svoju snagu, granice i fleksibilnost. Zajedničke elemente otpornosti navode i Mangham, McGarth, Reid i Stewart (1997, prema Doležal, 2006) koji ističu 5 komponenti: ljudski sustav, optimum zdravlja i funkcioniranja, rizik, zaštitni čimbenici i vrijeme. Iz toga slijedi da je otpornost sposobnost individue i sustava (konkretno obitelji, grupe, zajednice) za uspješno suočavanje s ozbiljnim nedaćama ili rizicima. Ta se sposobnost razvija i mijenja tijekom vremena, pojačavana je postojećim zaštitnim čimbenicima unutar sustava i okruženja i pridonosi održavanju ili jačanju zdravlja. Također je važno naglasiti kako je obiteljska otpornost proces koji traje, razvija se i nadopunjuje. Procesnost je jasno vidljiva iz „*roller coaster"* modela, kojeg je predložio Koos još 1946. godine (prema Becvar, 2013), a kasnije definirao i Hill (1949, 1958, prema Becvar, 2013), koji objašnjava kako obitelj tijekom krize prolazi kroz nekoliko faza. Te faze su: *period dezorganizacije*, koji može biti obilježen mnogim konfliktima, traženjem uspješnog načina suočavanja sa situacijom te generalno atmosferom zbunjenosti, ljutnje i gnjeva; *period oporavka* tijekom kojeg obitelj pronalaze novi smisao u prilagodbi na kriznu situaciju; *period reorganizacije* u kojem obitelj rekonstruira samu sebe na razinu funkcioniranja ispod ili iznad razine koju je imala prije dolaska krize.

Koncept obiteljske otpornosti zapravo je nastavak i proširenje istraživanja obiteljskog stresa, nošenja sa stresom i prilagodbe. To uključuje više od upravljanja stresnim uvjetima ili

preživljavanje u neugodnim iskustvima. Uključuje potencijal za osobne i relacijske transformacije i rast koji se oblikuje iz nedaća (Boss, 2011, prema Walsh, 2003). Koristeći ključne procese otpornosti, obitelji koje se bore mogu izaći jače i snalažljivije u susretanju s budućim izazovima. Članovi obitelji mogu razviti nove spoznaje i sposobnosti. Kriza može biti poziv za buđenje, usmjeravajući pozornost na važna pitanja, odnosno prilika za preispitivanje životnih prioriteta. Istraživanja otpornih obitelji otkrila su da, kada članovi obitelji prebrode krizu zajedno, njihovi odnosi su obogaćeni i topliji nego što bi inače bili (Stinnett, DeFrain, 1985, prema Walsh, 2003).

Osim različitih definicija postoje i različiti pristupi mjerenja otpornosti. Otpornost je konstrukt koji se ne može mjeriti izravno te mjerenje ovisi o teorijskoj perspektivi i pristupu. U skladu s tim Masten (2001, prema Pavin Ivanec, Miljević-Ridički, Bouillet, 2014) navodi kako su mjerenja s jedne strane usmjerena na nečije dobro i prilagodljivo funkcioniranje u društvu, a s druge strane na nedostatak psihopatologije i/ili delinkvenciju, dok se neki usmjeravaju na psihološku dobrobit. Također, istraživanja su više usmjerena na identificiranje zaštitnih umjesto čimbenika rizika, što je rezultat pozitivističkog pogleda na osobne snage.

Jedna od suvremenih istraživačica, najčešće citirana i ona koja je objedinila sve do sad postojeće modele koncepta obiteljske otpornosti u jedan i kreirala cjelovit i sveobuhvatan, je Fromma Walsh. Njen model korišten je i u istraživanju obiteljske otpornosti koje je proveo Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, a čiji rezultati će biti prikazani u narednim poglavljima.

2.2. Froma Walsh i dosadašnja istraživanja

Froma Walsh jedna je od najcitiranijih istraživačica obiteljske otpornosti u suvremenom dobu. Ona je svoje proučavanje obiteljske otpornosti započela 1993. godine proučavajući obiteljske procese čime je došla do razvijanja same teorije obiteljske otpornosti 1996., a kasnije je počela primjenjivati svoje spoznaje u kliničkoj praksi i razvila tretman u 2000-ima.

Walsh (1996, 2003, 2006, prema Walsh, 2012) navodi kako je osnovna premisa u sistemskom pogledu na obiteljsku otpornost da ozbiljne krize i uporne nedaće imaju utjecaj na cijelu obitelj, a zauzvrat ključni obiteljski procesi posreduju prilagodbu svih članova i njihovih odnosa. Walsh (1998, 2003, prema Tucker Sixbey, 2005) je počela graditi paradigmu obitelji utemeljenu na snagama i kompetencijama, nastojeći razumjeti kako obitelj manifestira otpornost kad se susretne s nedaćama te konceptualizira obiteljsku otpornost kao sposobnost oporavka od nedaća i rizika na način da je obitelj još jača i prepoznaje više resursa koje može iskoristiti. Prema navedenoj autorici otpornost je više od samog preživljavanja stresnog događaja, a uključuje i iskorištavanje krizne situacije za osobni razvoj i razvoj odnosa.

Sumirajući sve navedeno, Walsh je definirala poznati konceptualni okvir kojim objašnjava da obiteljska otpornost nastaje kroz tri bitna procesa: izgradnju obiteljskog sustava vjerovanja, stvaranje modela obiteljske organizacije i stvaranje komunikacijskih procesa u obitelji (Walsh, 2006, prema Berc, 2012).

Važno je naglasiti da se u njenom konceptualnom okviru ne radi o tipologiji svojstava "otporne obitelji", nego on obuhvaća dinamičke procese, koji uključuju snage i resurse kojima obitelji može pristupiti i iskoristiti za povećanje obiteljske otpornosti (Walsh, 2012). U nastavku su detaljnije objašnjena navedena tri procesa te nadopunjena postojećim rezultatima znanstvenih istraživanja na temu obiteljske otpornosti.

2.2.1. Obiteljski sustav vjerovanja

Obiteljski sustav vjerovanja objašnjava kako neka obitelj gleda na krizu i podrazumijeva dodatna tri konstrukta - sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama (percepcija problemske situacije), zadržavanje pozitivne perspektive (stvaranje pozitivnog stava) te duhovnost i transcedentnost (traženje smisla, veće vrijednosti).

Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama odnosi se na značaj koji obitelj pridaje određenom problemu ili kriznom događaju. Ono što utječe na percepciju problema su sociokulturalna obilježja sredine, međugeneracijski prijenos obiteljskih vrijednosti, razina duhovnosti te slika o budućnosti koju obitelj njeguje (Antonovsky, 1998, prema Berc, 2012). Uz navedene značajke koje definiraju pogled obitelji na problem, najvažnije je ipak da članovi obitelji prepoznaju i dožive svoju obitelj kao izvor podrške te da se problem ili kriza dožive kao zajednički izazov u kojem će svatko doprinijeti svojim udjelom u njenom rješavanju. To zajedništvo u rješavanju problema potkrijepljeno je istraživanjem Gottmana, Drivera i Tabaresa (2010, prema Walsh, 2012) o odnosima parova. Dokazao je da su uspješni parovi prilazili problemima kao timovi te su partneri isticali snagu koju su dobivali jedan od drugog u toj situaciji. Izvještavali su i da su ih zajednički napori i ponos zbog uspješnog prevladavanja teškoće zbližili. Takvi uspješni parovi i obitelji pokušavaju shvatiti i racionalizirati problematičnu situaciju kroz traženje njenih uzroka i davanje objašnjenja, a na budućnost gledaju s nadom.

Upravo ta nada ili *zadržavanje pozitivnog stava* povećava obitelji mogućnost za zdravo funkcioniranje, učinkovito rješavanje problema, obnavljanje obiteljskih potencijala i njen napredak. Pozitivan stav prema životu pomaže obitelji da sagleda svoje »slabe točke«, (osjećaj bespomoćnosti, bezuspješnosti, sramote) te da svoje snage preusmjeri na uspješno djelovanje i prihvaćanje onoga što nije moguće promijeniti (Walsh, 2006, prema Berc, 2012).

Velik broj istraživanja dokumentira snažan neurofiziološki utjecaj pozitivne perspektive prilikom suočavanja sa stresom, oporavljanja od krize i nadilaženja prepreka. Nada pomaže osobi da prevlada nedaće i bez obzira na tešku sadašnjost, osoba može zamisliti bolju budućnost. Ona je suprotnost očaju i pomaže obitelji da vidi mogućnosti, identificira potencijalne resurse te nastoji prebroditi probleme (Walsh, 2012).

Istraživanja pokazuju da obitelji koje dobro funkcioniraju imaju tendenciju zadržavanja optimističnijeg pogleda na život (Beavers, Hampson, 2003, prema Walsh, 2012). Seligman (1990, prema Walsh, 2012) je pokazao da se osobe s višestrukim iskustvima neuspjeha prestaju truditi, postaju pasivne i pesimistične, generaliziraju vjerovanje da će se njima uvijek događati loše stvari i da neće vrijediti ništa što naprave. U preventivne i terapijske svrhe te za poticanje otpornosti važno je njegovo otkriće o *naučenom optimizmu,* odnosno ideja da se pozitivni pogled na stvari i situaciju može naučiti, a pesimističan i katastrofičan odučiti.

Uz pozitivizam je direktno povezana i *duhovnost*. Kaschak (2001) govori o duhovnosti kao integralnom dijelu mnogih svjetskih kultura i važnom aspektu „ozdravljenja, zacjeljivanja" (*healing*). U najopćenitijem smislu ju definira kao egzistencijalnu potrebu svakog čovjeka za pronalaženjem odgovora i svrhe života. To je potreba za povezivanjem koja se može i ne mora iskazati i iskusiti kroz religiju, koja obuhvaća vjerovanja, rituale, društvene organizacije i tradicije. Walsh (2006, prema Berc, 2012) potvrđuje kako ta vjerovanja mogu biti utemeljena i na dubokim filozofskim, ideološkim ili političkim uvjerenjima, a ne samo na religijskoj osnovi. Duhovnost istovremeno uključuje odnose s drugim ljudima i odnos prema samom sebi te osobi daje osjećaj povezanosti s događanjima u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti (Bruke, 2007, prema Berc, 2012). Duhovnost je multidimenzionalni konstrukt i sastoji se od kognitivnog (potragu za smislom, svrhom, istinom, uvjerenjima, vrijednostima koje pojedinac živi), iskustvenog (osjećaj nade, ljubavi, mira, utjehe i podrške) i ponašajnog aspekta (manifestacija pojedinačnih duhovnih uvjerenja i unutarnjeg duhovnog stanja u svakodnevnom životu) (Anandarajah i Hight, 2001, prema Dučkić, Blažeka Kokorić, 2014).

Važnost duhovnosti i znanstveno je dokazana istraživanjima Gallup i Lindsey (1999, prema Walsh, 2006) koja govore da religiozne obitelji, u odnosu na one koje to nisu, kroz vrijeme trajanja nesigurnosti, neizvjesnosti i stresa imaju veću razinu vjere i nade u dobar ishod, rjeđe imaju problema s alkoholizmom i drogom, depresijom, pokušajima suicida te se rjeđe razvode. Također, istraživanje Garwick, Kohrman, Titus, Wolman i Blum (1999, prema Dučkić, Blažeka Kokorić, 2014) pokazuje da su duhovno-religiozna uvjerenja roditeljima djece s kroničnim bolestima i invaliditetom pomogla otkriti smisao u tim teškim životnim situacijama.

2.2.2. Modeli obiteljske organizacije – moderatori stresora

Model obiteljske organizacije govori o tome kako se obitelj na različite načine treba organizirati da bi se suočila s izazovima na koje naiđe. U tom smislu, otpornost se očituje u fleksibilnoj strukturi obitelji, obiteljskoj povezanosti te korištenju socijalnih i ekonomskih resursa.

Fleksibilna struktura zapravo obuhvaća fleksibilnost, stabilnost i autoritativno vodstvo. Fleksibilnost, ključni proces u otpornosti, odnosi se na otvorenost prema prilagodbi na promjene (Olson i Gorall, 2003, prema Walsh, 2012). Nadalje, djeca i ostali osjetljivi članovi obitelji trebaju konstantnost, predvidljivost i znanje da se mogu osloniti jedni na druge tijekom trajanja krize. Organizaciju obitelji određuje nekoliko karakteristika poput sposobnosti obitelji da reorganizira svoje dosadašnje uloge ili održavanje određenih navika, takozvanih rituala. Obiteljski rituali olakšavaju obiteljima prolazak kroz teške promjene i krizna razdoblja na razne načine. Na tu temu postoje mnoga istraživanja. Tako neka od njih pokazuju da postojanje redovitih rutina u obitelji utječe na sveukupno zdravlje djece (Fiese, Tomcho, Douglas, Josephs, Poltrock i Baker, 2002, prema Jeđud, Marušić, 2005), a konkretne zajedničke aktivnosti poput zajedničkih obroka ili odlazaka u crkvu, povezane su s manjom vjerojatnošću pojave problema u ponašanju kod djece, i odlika su stabilnih, organiziranih obitelji (Hoffeth i Sandberg, 2001). Nadovezujući se na kompetentnost roditelja, dokazano je da je u vrijeme trajanja krize slabi roditeljski nadzor i kontrola te mali stupanj uključenosti dječaka u obiteljske aktivnosti najvažniji uzrok delinkvencije kod dječaka (Farrington, Loeber, Yin, Yanming, Andreson, 2002, prema Jeđud, Marušić, 2005). Isto tako, Fiese (2006, prema Masten, 2015) zaključuje kako obitelji koje njeguju rutine poput uobičajenog ručka nekoliko puta tjedno, imaju kompetentniju djecu i sretnije brakove, a u situacijama traume, održavanje tih rutina se pokazao kao zaštitni čimbenik za djecu.

Povezanost članova obitelji očituje se kroz uzajamnu podršku, suradnju i aktivno sudjelovanje u obiteljskim aktivnostima. U vrijeme krize najbolje funkcioniraju one obitelji koje mogu računati na sudjelovanje svojih članova u traženju rješenja i izlaska iz krize (Olson i Goral, 2003, prema Berc, 2012). To u samom početku može biti sudjelovanje u razmatranju različitih opcija za rješenje problema, razgovor o osobnoj percepciji problema, zatim dogovor o konkretnim aktivnostima koje će biti poduzete, vrednovanje uspješnih akcija i nastavak izlaska iz krize temeljem pozitivnog iskustva i učenja iz neuspjeha (Walsh, 2006, prema Berc, 2012). Još jedno istraživanje ide u prilog tome, a to je istraživanje obiteljskog okruženja Haddada, Silberberg (2011) u kojem autori zaključuju kako osjećaj zajedništva i pripadanja

daje članovima obitelji osjećaj jakosti i snage u suočavanju sa životnim promjenama, a ispitivani roditelji još navode kako kroz komunikaciju i modeliranje prenose na svoju djecu životne vrijednosti koje smatraju ključnima za optimalan rast i razvoj.

Ekonomska sigurnost također je važan element stvaranja obiteljske otpornosti. Različite krizne i nepovoljne situacije mogu različito djelovati na obitelj u cjelini. Kad one dovedu do financijske nestabilnosti, a posljedično i do narušavanja ukupne stabilnosti obitelji, važno je da obitelj u tom trenutku ima sposobnost brzog i uspješnog prestrukturiranja te mogućnost korištenja resursa socijalne mreže i lokalne zajednice. Ti resursi ključni su zaštitni čimbenici za održavanje obiteljske otpornosti, jer oni služe kao izvori podrške u vrijeme krize te uspostavljanju ponovne obiteljske ravnoteže (Walsh, 2006, prema Berc, 2012). Uz to, važna je i *podrška socijalne zajednice*. Neku društvenu aktivnost nazivamo socijalnom podrškom, ako primatelj tu aktivnost doživljava kao jačanje osjećaja vlastite vrijednosti ili ako uključuje pružanje instrumentalne i/ili emocionalne pomoći u svladavanju stresa te djeluje kao činitelj zaštite od akutnog i kroničnog stresa (Pećnik, Raboteg-Šarić, 2005).

2.2.3. Komunikacijski procesi – poticatelji međusobne suradnje i rješavanja problema

Posljednji proces i konstrukt koji čini obiteljsku otpornost prema Walsh, *Komunikacija i rješavanje problema*, odnosi se na jasnoću i otvorenost, izražavanje emocija i suradničko rješavanje problema.

Komunikacijski procesi u obitelji stvaraju preduvjete za obiteljsku otpornost kroz *razmjenu jasnih poruka, otvorenog izražavanja emocija* te *uzajamnu podršku* u rješavanju problema. Otvorena komunikacija kao posljedica uzajamnog povjerenja, empatije, tolerancije u obitelji izuzetno je bitna za donošenje važnih odluka, osobito u vrijeme trajanja krize ili teškoće. Za očuvanje zdravih odnosa važno je da članovi obitelji otvoreno dijele svoje osjećaje, preuzmu odgovornost za njih i da nastoje ugoditi jedni drugima kako bi si međusobno olakšali prolazak kroz krizno razdoblje. Suradničko rješavanje problema već je dijelom objašnjeno i spomenuto kod aspekta pronalaženja smisla u nedaćama gdje se govorilo o uspješnijem rješavanju problema, ako su parovi ili obitelj djelovali kao tim. Pozitivna korelacija utvrđena je i u nešto starijim istraživanjima između otpornosti i karakteristika kao što su samostalnost i neovisnost, dobri odnosi s vršnjacima, empatije, zadatak orijentacija, znatiželja i vještine rješavanja problema (Luthar, 1991, prema Glaser, Butler i Pryor, 1998).

Vezano uz razvoj djece, a novijeg datuma, Ferić Šlehan (2008) naglašava kako je dogovaranje pravila i razgovor u obitelji važan zaštitni čimbenik jer tada djeca znaju koja su ponašanja

prihvatljiva, a koja nisu, i kakva očekivanja imaju jedni od drugih. Važnost kvalitetne komunikacije u obitelji dokazuje i Vulić Prtorić (2002) svojim istraživanjem koje je pokazalo da su s ispitivanim oblicima psihopatologije poput depresivnosti, agresivnosti, anksioznosti i somatizacije kod djece i adolescenata najviše povezana dva aspekta kvalitete obiteljske interakcije: opće nezadovoljstvo vlastitom obitelji i percepcija roditeljskog odbacivanja u obliku grubosti i zanemarivanja.

2.3.Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj ovog rada je ispitati prirodu percepcije obiteljske otpornosti djece i njihovih roditelja kroz 6 faktora (Sixbey, 2005) koji čine obiteljsku otpornost te istražiti razlike na faktorima između djece i roditelja.

U skladu s postojećim istraživanjima (Ferić Šlehan, 2008; Ferić Šlehan, Kranželić, 2008) koja upućuju na pozitivniju percepciju roditelja u odnosu na komunikacijske procese u obitelji, osjećaj zajedništva i bliskosti te percepciju lokalne zajednice s manje rizičnih faktora nego što to procjenjuju njihova djeca, očekuje se da će ovo istraživanje pokazati rezultate u istom smjeru. Opća hipoteza je da postoje statistički značajne razlike u percepciji različitih komponenata obiteljske otpornosti djece i njihovih roditelja na način da roditelji sve faktore obiteljske otpornosti percipiraju u višim vrijednostima. Konkretno, za svaki faktor pojedinačno je postavljena hipoteza pa tako postoji šest specifičnih hipoteza:

H1: Postoji značajna razlika između djece i roditelja na faktoru Obiteljska komunikacija i rješavanje problema i to u smjeru da će roditelji procjenjivati više vrijednosti na navedenom faktoru.

H2: Postoji značajna razlika između djece i roditelja na faktoru Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa i to u smjeru da će roditelji procjenjivati više vrijednosti na navedenom faktoru.

H3: Postoji značajna razlika između djece i roditelja na faktoru Zadržavanje pozitivne perspektive i to u smjeru da će roditelji procjenjivati više vrijednosti na navedenom faktoru.

H4: Postoji značajna razlika između djece i roditelja na faktoru Obiteljska povezanost i to u smjeru da će roditelji procjenjivati više vrijednosti na navedenom faktoru.

H5: Postoji značajna razlika između djece i roditelja na faktoru Duhovnost obitelji i to u smjeru da će roditelji procjenjivati više vrijednosti na navedenom faktoru.

H6: Postoji značajna razlika između djece i roditelja na faktoru Obiteljska Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama i to u smjeru da će roditelji procjenjivati više vrijednosti na navedenom faktoru.

3. Metode istraživanja

3.1. Uzorak sudionika

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku djece prvih razreda srednjih škola i njihovih roditelja. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 304 učenika, od čega 120 iz Prve gimnazije Zagreb, a 184 iz srednje škole Ivan Švear iz Ivanić Grada. Prosječna dob djece je 15 godina (M=14,64), a u istraživanju je sudjelovalo više djevojčica (N=193, 63,5%), nego dječaka (N=111, 36,5%).

Uz njih je sudjelovalo i 220 roditelja, od čega 120 majki (54,5%) i 100 očeva (45,5%). Ipak, prilikom obrade podataka, uzorak roditelja je bio nešto manji i sastojao se od njih 194, jer u obzir nisu uzimani upitnici koji nisu u potpunosti ispunjeni na svim česticama.

Od 121 roditelja koji je označio formalni status, 86% ih je u braku, zatim ih je najviše razvedenih (7,4%), a ostali u izvanbračnoj zajednici (3,3%) ili jedan supružnik preminuo (1,7%). Obrazovni status ispunilo je 190 očeva i 185 majki, od čega je najčešći srednja škola (očevi – 63,2%, majke – 58,8%). Roditelji su uglavnom zaposleni i to u stalnom radnom odnosu, konkretno 66,1% od 186 majki i 82,5% od 190 očeva. Od 206 majki koje su procijenile svoje prihode, najviše ih je procijenilo ispod prosjeka ili u prosjeku (72,4%), dok od 198 očeva njih 71,7% svoje prihode procjenjuje prosječnim i iznadprosječnim.

Broj članova u kućanstvu, bez djeteta koje je sudionik istraživanja, najčešće se kreće u rasponu od 3 do 5 članova (86,3%). Stambeni status obitelji je povoljan, odnosno 82,3% od 180 roditelja uglavnom ima svoju kuću ili stan, dok ostatak uzorka živi u kući koja je u vlasništvu drugih članova obitelji (12,9%).

3.2. Instrumentarij

Instrument korišten u istraživanju obiteljske otpornosti pri Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu nastao je na konceptu obiteljske otpornosti Frome Walsh (1998, prema Walsh 2003), a validirala ga je Tucker Sixbey (2005). Ime instrumenta je FRAS što označava kraticu za Family Resilience Assessment Scale, odnosno Upitnik za procjenu obiteljske otpornosti. Tucker Sixbey (2005) je ovaj instrument razvila sa svrhom dobivanja valjanog i pouzdanog instrumenta za mjerenje obiteljske otpornosti, koji bi omogućio terapeutima da brzo identificiraju obiteljske snage. Također je postojala potreba da se utvrdi jesu li jednako bitna sva tri konstrukta koje je predložila Walsh u svom konceptu obiteljske otpornosti te razlikuju li se kod otpornih i neotpornih obitelji.

Konceptualni okvir o kojem govori Walsh (2003) podrazumijeva tri konstrukta, od kojih svaki ima i po 3 podkonstrukta, koja se odvijaju u obitelji, a to su: obiteljski sustav vjerovanja, model obiteljske organizacije i komunikacijski procesi u obitelji, a koji su već detaljno objašnjeni. Početnih 9 konstrukata nije potvrđeno faktorskom analizom, već je Tucker Sixbey (2005) potvrdila njih 6 i sljedeće faktore s pripadajućim česticama:

- Obiteljska komunikacija i rješavanje problema (čestice: 3, 11, 12, 13, 16, 17, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 51, 52, 58, 60, 64, 65),
- Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa (18, 27, 40, 41, 49, 50, 55, 61),
- Zadržavanje pozitivne perspektive (21, 29, 30, 43, 47, 63),
- Obiteljska povezanost (5, 42, 48, 57, 59, 62),
- Duhovnost obitelji (19, 46, 54, 56) i
- Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama (8, 9, 10).

Navedeni su se konstrukti/faktori ispitivali u provedenom istraživanju ERF-a.

Djeca i roditelji ispunjavali su za njih prilagođene upitnike. U skladu s tim postoje 2 verzije upitnika – jedna verzija koju su ispunjavala djeca te verzija za roditelje. Uz upitnik za roditelje (Prilog 4) se nalazi i dodatan upitnik o općim podacima o obitelji (stambeni status, mjesto prebivališta i sl.). Osnovni upitnik za ispitivanje koncepta obiteljske otpornosti prema Sixbey (2005), sastoji se od 66 tvrdnji i jednog pitanja otvorenog tipa. Procjena čestica vrši se na skali Likertovog tipa od 1 do 4, pri čemu procjena 1 znači „uopće se ne slažem“, 2 - „ne slažem se“, 3 – „slažem se“ i 4 „potpuno se slažem“. Četiri čestice su negativno orijentirane i sve se nalaze unutar petog faktora Obiteljska povezanost.

3.3. **Način prikupljanja podataka**

Podaci su prikupljani u sklopu projekta Istraživanje obiteljske otpornosti kojemu je nositelj Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Istraživanje je bilo dobrovoljno i svi sudionici dali su pisanu suglasnost za sudjelovanje u istraživanju. Podaci su bili prikupljani fizički od strane istraživača tijekom studenog 2015. metodom papir olovka u gimnaziji Ivanić Grad i 1. gimnaziji Zagreb. Izravno su se prikupljali od učenika ispunjavanjem verzije upitnika za učenike (Prilog 3), dok su verzije za roditelje (Prilog 4) učenici dobili u kuvertama i proslijedili ih svojim roditeljima. Nakon što su roditelji (ili barem jedan roditelj) ispunili upitnike, učenici su zatvorene kuverte donosili stručnim suradnicama u školi, koji su ih proslijedili do istraživačkog tima. Djeca i njihovi roditelji pisali su iste šifre na svoje upitnike kako bi se pri upisu podataka u program mogli upariti. Prije početka istraživanja od nadležnog ministarstva (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta), Etičkog

povjerenstva Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta te srednjih škola tražena je suglasnost za provođenje istraživanja i za sudjelovanje u istraživanju.

3.4. Metode obrade podataka

Podaci su obrađivani metodom deskriptivne statistike gdje su izračunate vrijednosti aritmetičkih sredina, standardnih devijacija, moda, najmanjeg i najvećeg rezultata. Također, svi su faktori testirani Kolmogorov-Smirnovim testom za testiranje normalnosti distribucije rezultata, a sukladno tome je korišten i neparametrijski Mann-Whitney test za usporedbu dva nezavisna uzorka – roditelji i djeca, kako bi se provjerile statistički značajne razlike na svih 6 faktora te smjer tih razlika usporedbom srednjih rangova.

4. Rezultati istraživanja i rasprava

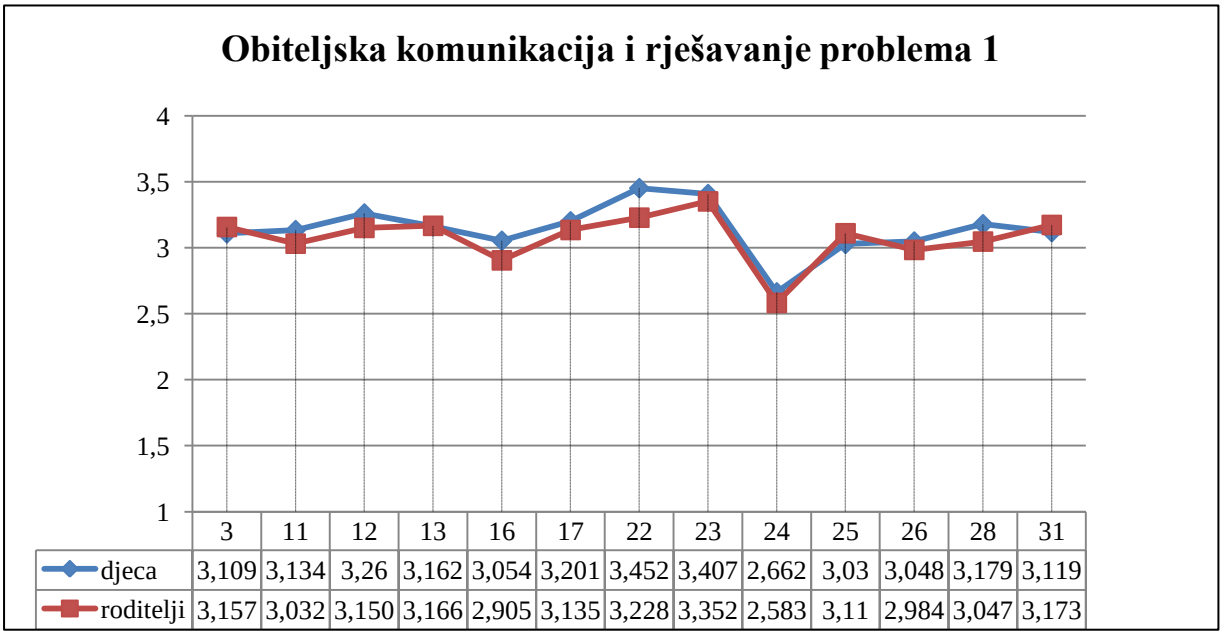
Cilj ovog rada je prikazati i interpretirati razlike u percepciji djece i roditelja o obiteljskoj otpornosti na temelju 6 navedenih faktora. Zbog što preglednije i jasnije usporedbe rezultata djece i roditelja, prikazat će se podaci za svaki faktor pojedinačno. Svaki je faktor predstavljen deskriptivnim podacima popraćenim grafičkim prikazima, a nakon toga je Kolmogorov-Smirnovim testom provjerena normalnost distribucije rezultata, a Mann Whitneyevim testom ispitana statistička značajnost razlika roditelja i djece na pojedinom faktoru. Uz prikaz rezultata, slijedi i njihova interpretacija.

4.1. Obiteljska komunikacija i rješavanje problema

Faktor Obiteljska komunikacija i rješavanje problema ima ukupno 27 čestica kojima se opisuju načini komuniciranja članova obitelji međusobno te načini rješavanja problema s kojima se kao obitelj suočavaju.

Kroz grafičke prikaze (Graf 1 i Graf 2) moguće je pratiti rezultate djece i roditelja predstavljene kroz prosječne vrijednosti dobivene na česticama prvog faktora. U popratnim tablicama (Tablica 1 i Tablica 2) napisane su čestice s pripadajućim brojem čestica u upitniku.

Graf 1: Usporedba rezultata za faktore Obiteljska komunikacija i rješavanje problema 1

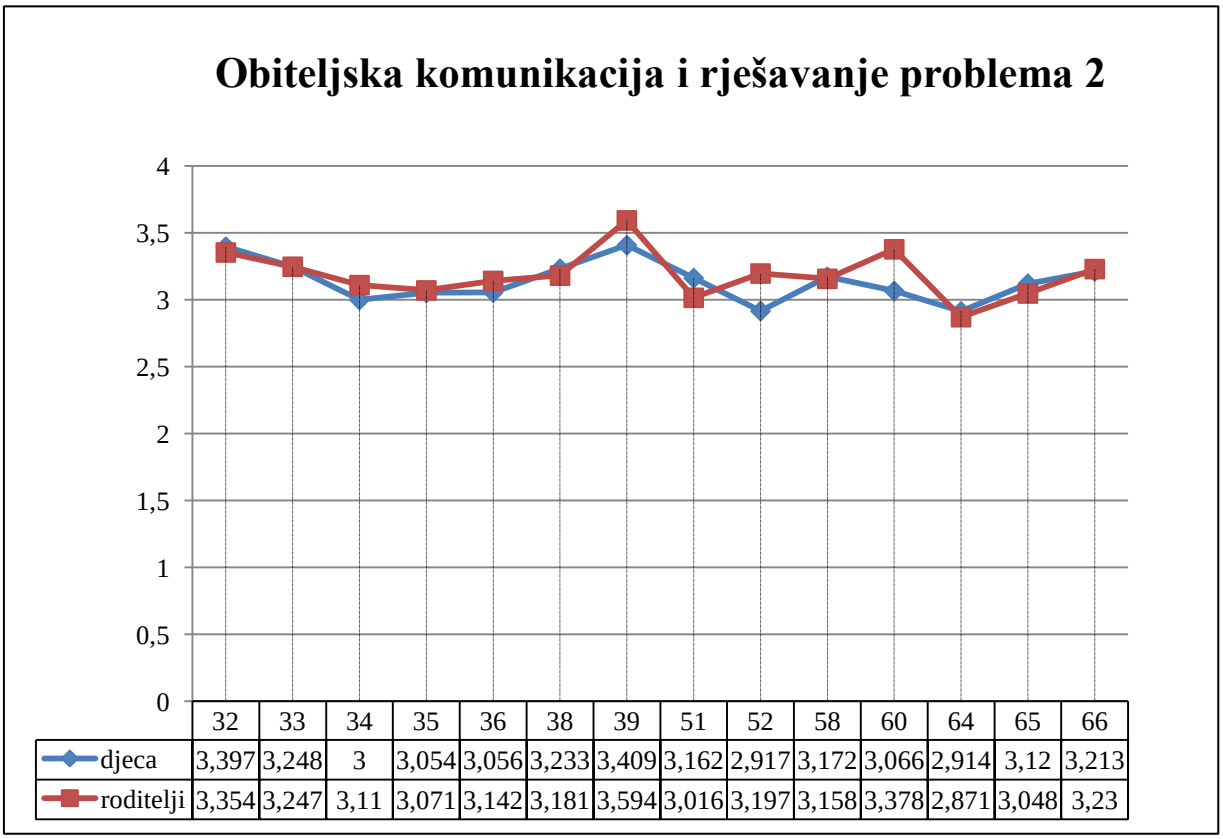

	3	11	12	13	16	17	22	23	24	25	26	28	31
djeca	3,109	3,134	3,26	3,162	3,054	3,201	3,452	3,407	2,662	3,03	3,048	3,179	3,119
roditelji	3,157	3,032	3,150	3,166	2,905	3,135	3,228	3,352	2,583	3,11	2,984	3,047	3,173

Tablica 1: Popis varijabli za faktor Obiteljska komunikacija i rješavanje problema 1

3	Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima.
11	Svi utječemo na donošenje važnih obiteljskih odluka.
12	U stanju smo prolaziti kroz bolne faze i postići međusobno razumijevanje.
13	Možemo se prilagoditi zahtjevima koji se postavljaju nama kao obitelji
16	Otvoreni smo raditi stvari na nove načine u našoj obitelji.
17	Članovi obitelji se međusobno razumiju.
22	Možemo pitati za pojašnjenje ukoliko jedni druge ne razumijemo.
23	U našoj obitelji jedni s drugima možemo biti izravni i iskreni.
24	Kod kuće se svatko od nas može „ispuhati“, a da pritom ne uznemiri ostale.
25	Možemo postići kompromis kada se pojave problemi.
26	Možemo se nositi s različitim načinima na koje članovi obitelji prihvaćaju gubitak.
28	U našoj obitelj možemo propitivati što nam je netko, zapravo, htio reći.
31	Možemo razgovarati o načinu na koji komuniciramo u našoj obitelji.

Graf 2: Usporedba rezultata za faktore Obiteljska komunikacija i rješavanje problema 2

	32	33	34	35	36	38	39	51	52	58	60	64	65	66
djeca	3,397	3,248	3	3,054	3,056	3,233	3,409	3,162	2,917	3,172	3,066	2,914	3,12	3,213
roditelji	3,354	3,247	3,11	3,071	3,142	3,181	3,594	3,016	3,197	3,158	3,378	2,871	3,048	3,23

Tablica 2: Popis varijabli za faktor Obiteljska komunikacija i rješavanje problema 2

32	Kroz teškoće možemo prolaziti kao obitelj.
33	Savjetujemo se međusobno o odlukama.
34	Probleme gledamo s pozitivne strane kako bismo ih riješili.
35	Razgovaramo o problemima i zadovoljni smo postignutim rješenjima.
36	Raspravljamo o obiteljskim stvarima (temama) sve dok ne nađemo rješenje.
38	Osjećamo se slobodni izraziti svoje mišljenje.
39	Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelj.
51	Učimo iz grešaka članova obitelji.
52	Ono što kažemo drugim članovima obitelji, uistinu i mislimo.
58	Dijelimo odgovornost u obitelji.
60	Kažemo jedni drugima koliko nam je do njih stalo.
64	Iskušavamo nove načine rješavanja problema.
65	Razumijemo način komunikacije drugih članova obitelji.

Iz grafova (Graf 1 i Graf 2) je vidljivo da rezultati dobiveni na odgovorima djece prate rezultate roditelja, no ipak različite čestice djeca procjenjuju višim, odnosno nižima od roditelja. Ono što djeca procjenjuju najvišim rezultatom je tvrdnja *da mogu pitati za pojašnjenje ukoliko jedni druge ne razumiju* (čestica 22, M=3,452), dok roditelji naglasak stavljaju na druge stvari i najvišim rezultatom procjenjuju da se *osjećaju dobro kada posvete vrijeme i energiju svojoj obitelj* (čestica 39, M=3,59). Za razliku od toga, na čestici *Kod kuće se svatko od nas može „ispuhati", a da pritom ne uznemiri ostale* i djeca i roditelji daju najniže odgovore s prosječnom aritmetičkom sredinom od 2,62.

Grafički prikaz distribucije rezultata detaljnije je opisan kroz Tablicu 3, gdje su prikazane deskriptivne vrijednosti[1] za faktor Obiteljska komunikacija i rješavanje problema.

Tablica 3: Deskriptivni pokazatelji za djecu i roditelje na faktoru Obiteljska komunikacija i rješavanje problema

Ispunjava	N	M	Median	Mod	SD	Totalni raspon	Z
djeca	304	3,14	3,15	3	0,41	1,37 – 4,00	,074
roditelji	194	3,13	3,03	3	0,34	2,19 -4,00	,129

*Z – Kolmogorov Smirnov test

Kao što je iz tablice (Tablica 3) vidljivo, raspon odgovora koje su davala djeca kreće se od 1,37 do 4 i širi je od raspona odgovora roditelja, koji su davali manje odgovora neslaganja s navedenim tvrdnjama (2,19 – 4). Iako je aritmetička sredina prilično slična između dvije skupine, ona nije adekvatan pokazatelj rezultata zbog rezultata provedenog Kolmogorov-Smirnov testa za testiranje normalnosti distribucije. Koeficijenti značajnosti i za djecu (,074, KS(304)=,000) i za roditelje (,129, KS(194)=,000) nalaze se na razini značajnosti p<1% i pokazuju da distribucije rezultata značajno odstupaju od normalne. Zato se kao adekvatan

[1] broj ispitanika, aritmetička sredina, medijan, mod, standardna devijacija, totalni raspon i Z vrijednosti

pokazatelj distribucije rezultata koristi vrijednost moda koji iznosi 3. Iz toga se može zaključiti kako su obje skupine tendirale davanju viših odgovora, gdje se uglavnom slažu s navedenim tvrdnjama, odnosno, može se zaključiti da je distribucija rezultata pomaknuta udesno.

Iako naizgled postoje razlike na pojedinim česticama između djece i roditelja, postavlja se pitanje jesu li te razlike značajne na razini cijelog faktora Obiteljska komunikacija i rješavanje problema. Kako distribucije značajno odstupaju od normalne i za djecu i za roditelje, za testiranje značajnosti razlika između ova dva nezavisna uzorka korišten je Mann-Whitneyev test (Tablica 4).

Tablica 4: Razlike u percepciji Obiteljske komunikacije i rješavanja problema između djece i roditelja (Mann-Whitney test)

Ispunjava	N	Mean rang	Suma rangova	Mann Whitney U	Wilcoxon W	p
Dijete	304	256,68	78032,00	27304,000	46219,000	**,163**
Roditelj	194	238,24	46219,00			

Provedbom Mann-Whitneyevog testa (p=,163=16,3%; p>5%) pokazalo se da *ne postoje* statistički značajne razlike između djece i roditelja na faktoru Obiteljska komunikacija i rješavanje problema. Usporedbom središnjih rangova vidljivo je kako su djeca i roditelji davali vrlo slične odgovore te da su djeca malo pozitivnije procijenila obiteljsku komunikaciju i rješavanje problema iako ne uz značajne razlike.

Generalno, na faktoru Obiteljska komunikacija i rješavanje problema ne postoji značajna razlika između djece i roditelja. S obzirom na visoke rezultate koje i djeca i roditelji postižu na cijelom faktoru, može se zaključiti kako ispitanici procjenjuju način komunikacije i način rješavanja problema u svojim obiteljima prilično zadovoljavajućima. To je u skladu s već navedenim rezultatima drugih istraživanja (Glaser, Butler i Pryor, 1998) što znači da ove obitelji njeguju jasnu, otvorenu i empatičnu komunikaciju te da probleme nastoje rješavati kao tim tako da svaki od članova obitelji sudjeluje u predlaganju rješenja.

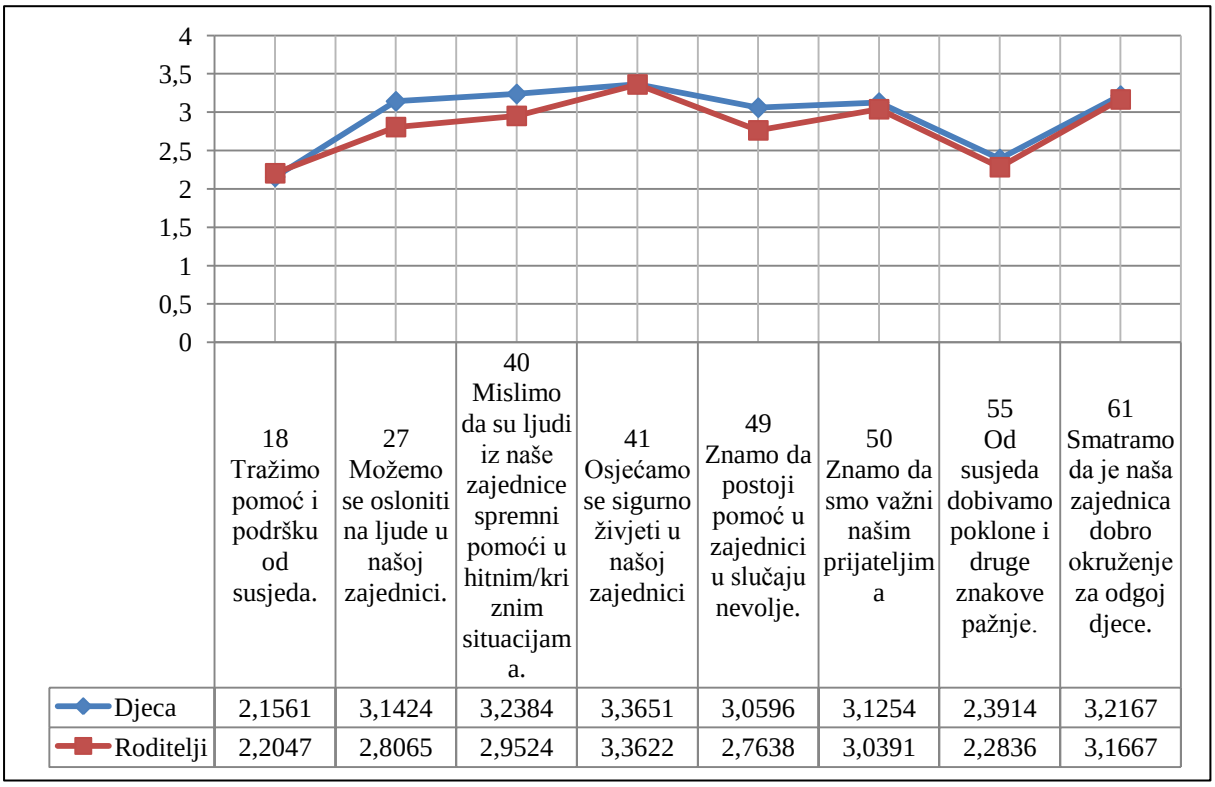
4.2. Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa

Faktor Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa ima ukupno 8 čestica kojima se opisuje u kojoj mjeri se obitelj osjeća sigurno, uvaženo i podržano u svojoj zajednici.

Kako bi se utvrdilo postoje li značajne razlike u procjeni roditelja i djece na navedenom faktoru, prvo će se prikazati deskriptivne vrijednosti za cijeli faktor, a potom postupak testiranja značajnosti razlika.

Kroz grafički prikaz (Graf 3) moguće je pratiti rezultate djece i roditelja predstavljene kroz prosječne vrijednosti dobivene na česticama faktora Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa.

Graf 3: Usporedni prikaz središnjih rezultata djece i roditelja na varijablama faktora Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa

	18 Tražimo pomoć i podršku od susjeda.	27 Možemo se osloniti na ljude u našoj zajednici.	40 Mislimo da su ljudi iz naše zajednice spremni pomoći u hitnim/kriznim situacijama.	41 Osjećamo se sigurno živjeti u našoj zajednici	49 Znamo da postoji pomoć u zajednici u slučaju nevolje.	50 Znamo da smo važni našim prijateljima	55 Od susjeda dobivamo poklone i druge znakove pažnje.	61 Smatramo da je naša zajednica dobro okruženje za odgoj djece.
Djeca	2,1561	3,1424	3,2384	3,3651	3,0596	3,1254	2,3914	3,2167
Roditelji	2,2047	2,8065	2,9524	3,3622	2,7638	3,0391	2,2836	3,1667

Iz priloženog grafa (Graf 3) vidljivo je da djeca i roditelji najvišom procjenjuju česticu *Osjećam se sigurno živjeti u našoj zajednici* s prosječnom vrijednosti M=3,36 a najnižom procjenjuju česticu *Tražimo pomoć i podršku od susjeda s prosječnom vrijednosti* M=2,18. Distribucija rezultata detaljnije je opisana u Tablici 5, gdje su prikazane deskriptivne vrijednosti[2] za faktor Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa za obje skupine ispitanika.

Tablica 5: Deskriptivni pokazatelji za djecu i roditelje na faktoru Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa

	N	M	Median	Mod	SD	Totalni raspon	Z
Djeca	304	2,9	2,86	3	0,46	1,14 – 4,00	,106
Roditelji	194	2,76	2,86	3	0,42	1,71 - 4,00	,138

*Z - Kolmogorov Smirnov test

[2] broj ispitanika, aritmetička sredina, medijan, mod, standardna devijacija, totalni raspon i Z vrijednosti

Kao što je iz Tablice 5 vidljivo, a grafičkim prikazom na Grafu 3 i potvrđeno, raspon rezultata dobivenih istraživanjem kreće se od 1,14 do 4 u odgovorima koje daju djeca i od 1,71 do maksimalnog odgovora 4, koje daju roditelji, što označava širok raspon odgovora na ponuđenim česticama. Rezultati Kolmogorov – Smirnov testa ukazuju kako distribucije rezultata i za roditelje (,138, KS (194)=,000) i za djecu (,106, KS (304)=,000) značajno odstupaju od normalne i to na razini značajnosti p<1%. Zbog toga aritmetička sredina nije adekvatan pokazatelj rezultata te je važno uzeti u obzir vrijednost moda koji iznosi 3. Iz toga se može zaključiti kako su obje skupine tendirale višim odgovorima, gdje se uglavnom slažu s navedenim tvrdnjama, odnosno, možemo zaključiti da je distribucija pomaknuta udesno.
Prilikom testiranja značajnosti razlike u odgovorima djece i roditelja, važno je uzeti u obzir odstupanje distribucije od normalne i shodno tome provesti Mann – Whitneyev U – test (Tablica 6).

Tablica 6: Mann-Whitney test za djecu i roditelje na faktoru Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa

Ispunjava	N	Srednji rangovi	Suma rangova	Mann Whitney U	Wilcoxon W	p
Dijete	304	268,34	81574,50	23761,500	42676,500	**,000**
Roditelj	194	219,98	42676,50			

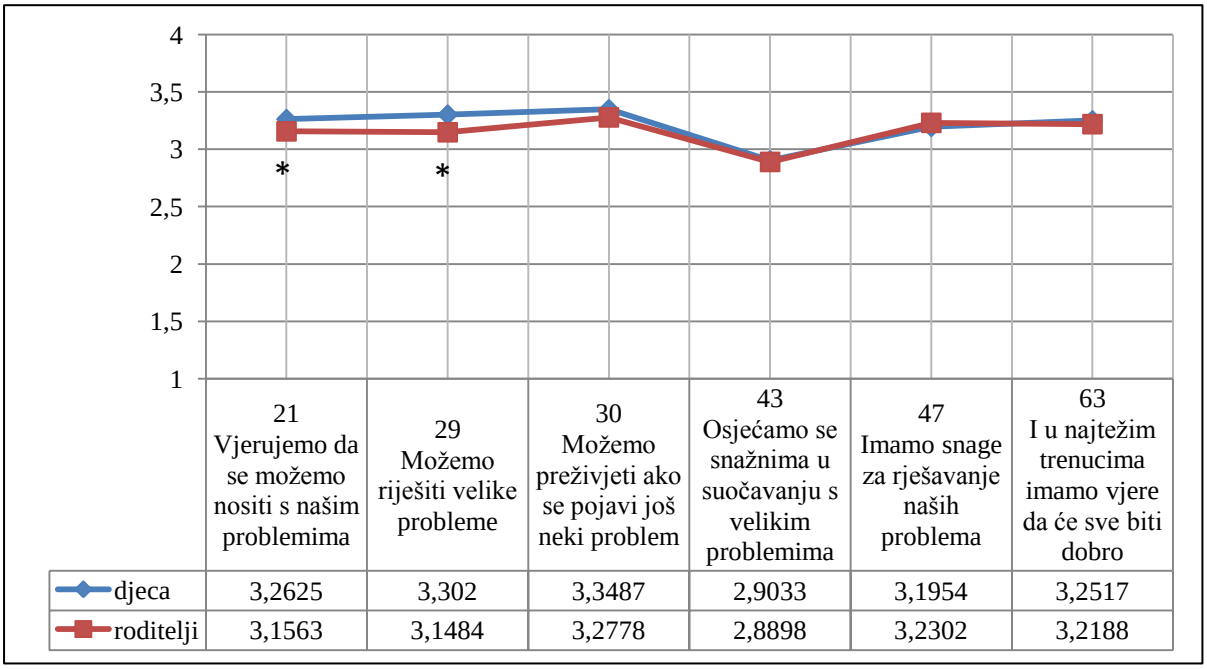
Provedbom Mann-Whitneyevog testa pokazalo se da postoje statistički značajne razlike (p=,000; p<1%) između djece i roditelja na faktoru Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa. Usporedbom središnjih rangova vidljivo je kako su djeca tendirala davanju viših odgovora na česticama na razini cijelog faktora, odnosno djeca korištenje i dostupnost navedenih resursa procjenjuju pozitivnije od roditelja. Generalno roditelji i djeca iskazuju kako su sigurni da mogu računati na pomoć svoje zajednice i osjećaju se sigurno živjeti u njoj te znaju gdje mogu potražiti pomoć, no ipak iskazuju nižu razinu spremnosti na traženje te pomoći.

4.3. Zadržavanje pozitivne perspektive

Faktor Zadržavanje pozitivne perspektive sastoji se od 6 čestica koje obuhvaćaju vjeru i nadu obitelji u njihove sposobnosti da se nose i rješavaju velike probleme na koje naiđu.
Kako bi se utvrdilo postoje li značajne razlike u procjeni roditelja i djece na navedenom faktoru, prvo će se prikazati deskriptivne vrijednosti za cijeli faktor, a potom postupak testiranja značajnosti razlika.

Kroz grafički prikaz (Graf 4) moguće je pratiti dobivene rezultate djece i roditelja predstavljene kroz prosječne vrijednosti dobivene na česticama faktora Zadržavanje pozitivne perspektive.

Graf 4: Usporedni prikaz prosječnih vrijednosti djece i roditelja na faktoru Zadržavanje pozitivne perspektive

	21 Vjerujemo da se možemo nositi s našim problemima	29 Možemo riješiti velike probleme	30 Možemo preživjeti ako se pojavi još neki problem	43 Osjećamo se snažnima u suočavanju s velikim problemima	47 Imamo snage za rješavanje naših problema	63 I u najtežim trenucima imamo vjere da će sve biti dobro
djeca	3,2625	3,302	3,3487	2,9033	3,1954	3,2517
roditelji	3,1563	3,1484	3,2778	2,8898	3,2302	3,2188

Vidljivo je iz prikaza srednjih vrijednosti na Grafu 4 da roditelji i djeca najnižim vrijednostima procjenjuju česticu *Osjećamo se snažnima u suočavanju s velikim problemima,* gdje ukupna aritmetička sredina iznosi M=2,89. Čestica koju i djeca i roditelji procjenjuju najvišim vrijednostima je *Možemo preživjeti ako se pojavi još neki problem* s aritmetičkom sredinom M=3,31.

Distribucija rezultata detaljnije je objašnjena u Tablici 7, gdje su prikazane deskriptivne vrijednosti[3] za faktor Zadržavanje pozitivne perspektive za obje skupine ispitanika – djecu i roditelje.

Tablica 7: Deskriptivni podaci djece i roditelja na faktoru Zadržavanje pozitivne perspektive

	N	M	Median	Mod	SD	Totalni raspon	Z
Djeca	304	3,21	3,17	3	,43948	1,50 - 4	,111
Roditelji	194	3,15	3	3	,35383	2,33 - 4	,252

*Z - Kolmogorov Smirnov test

[3] broj ispitanika, aritmetička sredina, medijan, mod, standardna devijacija, totalni raspon i Z vrijednosti

Vidljivo je da se raspon rezultata dobivenih istraživanjem kreće od 1,50 do 4 u odgovorima koje daju djeca i od 2,33 do 4, koje daju roditelji. U upitniku na Likertovoj skali odgovor 1 označava potpuno neslaganje s tvrdnjom, a 4 znači potpuno slaganje s tvrdnjom, pa se sukladno tome može zaključiti da su roditelji davali odgovore u manjem rasponu rezultata od djece.

Rezultati Kolmogorov – Smirnov testa ukazuju kako distribucije rezultata i za roditelje (,252, KS (194)=,000) i za djecu (,111, KS (304)=,000) značajno odstupaju od normalne i to na razini značajnosti p<1%. Zbog toga aritmetička sredina nije adekvatan pokazatelj rezultata te je važno uzeti u obzir vrijednost moda čija je vrijednost 3 za distribuciju rezultata oba uzorka. Sukladno tome može se zaključiti kako su obje skupine tendirale davanju viših odgovora, gdje se uglavnom slažu s navedenim tvrdnjama, odnosno, može se zaključiti da je distribucija pomaknuta udesno.

Za testiranje statističke značajnosti razlika između djece i roditelja na navedenom faktoru, proveden je Mann – Whitneyev U – test (Tablica 8) jer distribucije i za djecu i roditelje značajno odstupaju od normalnih.

Tablica 8: Mann-Whitney test za testiranje razlika između djece i roditelja na faktoru Zadržavanje pozitivne perspektive

Ispunjava	N	Mean rang	Suma rangova	Mann Whitney U	Wilcoxon W	p
Dijete	304	262,79	79888,00	25448,000	44363,000	,009
Roditelj	194	228,68	44363,00			

Provedbom Mann-Whitneyevog testa kojim su uspoređeni rezultati djece i roditelja, dobio se koeficijent značajnosti p=,009=0,9%, na razini značajnosti p<1%. Sukladno s navedenim statističkim pokazateljima, može se zaključiti da postoje statistički značajne razlike između djece i roditelja na faktoru Zadržavanje pozitivne perspektive. Usporedbom središnjih rangova vidljivo je kako su djeca davala više odgovore na česticama na razini cijelog faktora.

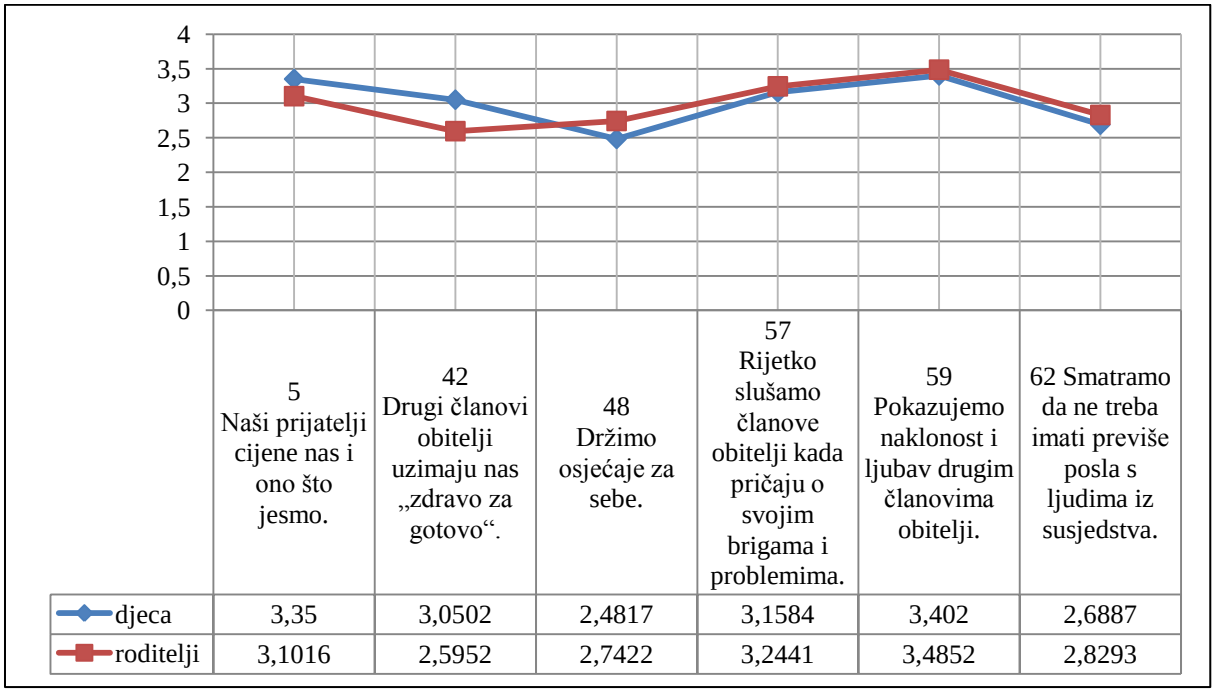
Ukupno je cijeli faktor Zadržavanje pozitivne perspektive visoko procijenjen s najčešćim odgovorom „slažem se“ i dokazano je da postoje statistički značajne razlike na razini cijelog faktora. Djeca su sve čestice i ukupni faktor procijenila pozitivnije, odnosno više od roditelja misle da njihova obitelj zadržava pozitivnu perspektivu. U skladu sa stranim istraživanjima (Beavers i Hampton, 2003 i Seligman, 1990, prema Walsh, 2012) može se zaključiti kako obitelji ispitanika svoje „slabe točke“ poput osjećaja bespomoćnosti, beznađa i sramote uspijevaju identificirati svoje resurse, snage i zadržati optimističniji pogled na život.

4.4. Obiteljska povezanost

Faktor Obiteljska povezanost ima ukupno 6 čestica kojima se opisuju povezanost članova unutar obitelji, ali i povezanost obitelji sa zajednicom.

Sudionici su za svaku česticu odgovarali na skali Likertovog tipa, gdje odgovor 1 označava potpuno neslaganje s tvrdnjom, a 4 znači potpuno slaganje s tvrdnjom. Na Grafu 5 prikazana je usporedba prosječnih vrijednosti koje su djeca i roditelji postigli na svakoj čestici.

Graf 5: Usporedni prikaz središnjih rezultata djece i roditelja na varijablama faktora Obiteljska povezanost

	5 Naši prijatelji cijene nas i ono što jesmo.	42 Drugi članovi obitelji uzimaju nas „zdravo za gotovo“.	48 Držimo osjećaje za sebe.	57 Rijetko slušamo članove obitelji kada pričaju o svojim brigama i problemima.	59 Pokazujemo naklonost i ljubav drugim članovima obitelji.	62 Smatramo da ne treba imati previše posla s ljudima iz susjedstva.
djeca	3,35	3,0502	2,4817	3,1584	3,402	2,6887
roditelji	3,1016	2,5952	2,7422	3,2441	3,4852	2,8293

Iz Grafa 5 je vidljivo da i roditelji i djeca najvišom procjenjuju Po*kazivanje naklonosti i ljubavi drugim članovima obitelji* s prosječnom aritmetičkom sredinom M=3,44. Djeca se najmanje slažu s česticom *Držimo osjećaje za sebe* (M=2,48), dok roditelji najnižom ocjenjuju česticu *Drugi članovi uzimaju nas „zdravo za gotovo“(M=2,5952).*

Iako se iz grafičkog prikaza (Graf 5) naziru određene razlike u pojedinim česticama, treba provjeriti postoji li značajna razlika i na ukupnom faktoru. Prije testiranja značajnosti razlika, kroz deskriptivne podatke i Kolmogorov-Smirnov test će se detaljnije opisati distribucija rezultata.

U Tablici 9 prikazane su deskriptivne vrijednosti[4] za faktor Obiteljska povezanost za obje skupine ispitanika – djecu i roditelje.

[4] broj ispitanika, aritmetička sredina, medijan, mod, standardna devijacija, totalni raspon i Z vrijednosti

Tablica 9: Deskriptivni podaci za djecu i roditelje na faktoru Obiteljska povezanost

Ispnjava	N	M	Median	Mod	SD	Totalni raspon	Z
djeca	304	3,02	3	3	,44181	1,67 - 4	,111
roditelji	194	2,99	3	3	,34388	1,83 - 3,83	,114

*Z – Kolmogorov-Smirnov test

Iz Tablice 9 je vidljivo da se raspon rezultata dobivenih istraživanjem kreće se od 1,67 do 4 u odgovorima djece i od 1,83 do 3,83 u odgovorima roditelja. U upitniku na Likertovoj skali odgovor 1 označava potpuno neslaganje s tvrdnjom, a 4 znači potpuno slaganje s tvrdnjom pa sukladno tome može se zaključiti kako djeca davala širi raspon odgovora.

Rezultati Kolmogorov – Smirnov testa iz Tablice 9 ukazuju kako distribucije rezultata i za roditelje (,114, KS (194)=,000) i za djecu (,111, KS (304)=,000) značajno odstupaju od normalne i to na razini značajnosti p<1%. Zbog toga aritmetička sredina nije adekvatan pokazatelj rezultata te je važno uzeti u obzir vrijednost moda koji iznosi 3. Iz toga se može zaključiti kako su obje skupine tendirale višim odgovorima, gdje se uglavnom slažu s navedenim tvrdnjama, odnosno, možemo zaključiti da je distribucija pomaknuta udesno.

Kako distribucije značajno odstupaju od normalne i za djecu i za roditelje, za testiranje razlika između dva nezavisna uzorka, roditelja i djece, proveden je Mann-Whitneyev test (Tablica 10).

Tablica 10: Mann-Whitney za djecu i roditelje na faktoru Obiteljska povezanost

Ispunjava	N	Mean rang	Suma rangova	Mann Whitney U	Wilcoxon W	P
Dijete	304	255,52	77677,50	27658,500	46573,500	**,239**
Roditelj	194	240,07	46573,50			

Provedbom Mann-Whitneyevog testa (p=,239=23,9%; p>5%) pokazalo se da ne postoje značajne razlike između djece i roditelja na faktoru Obiteljska povezanost. Usporedbom središnjih rangova vidljivo je kako su djeca i roditelji davali vrlo slične odgovore te da djeca imaju blagu tendenciju davati više odgovore, ali ne značajno.

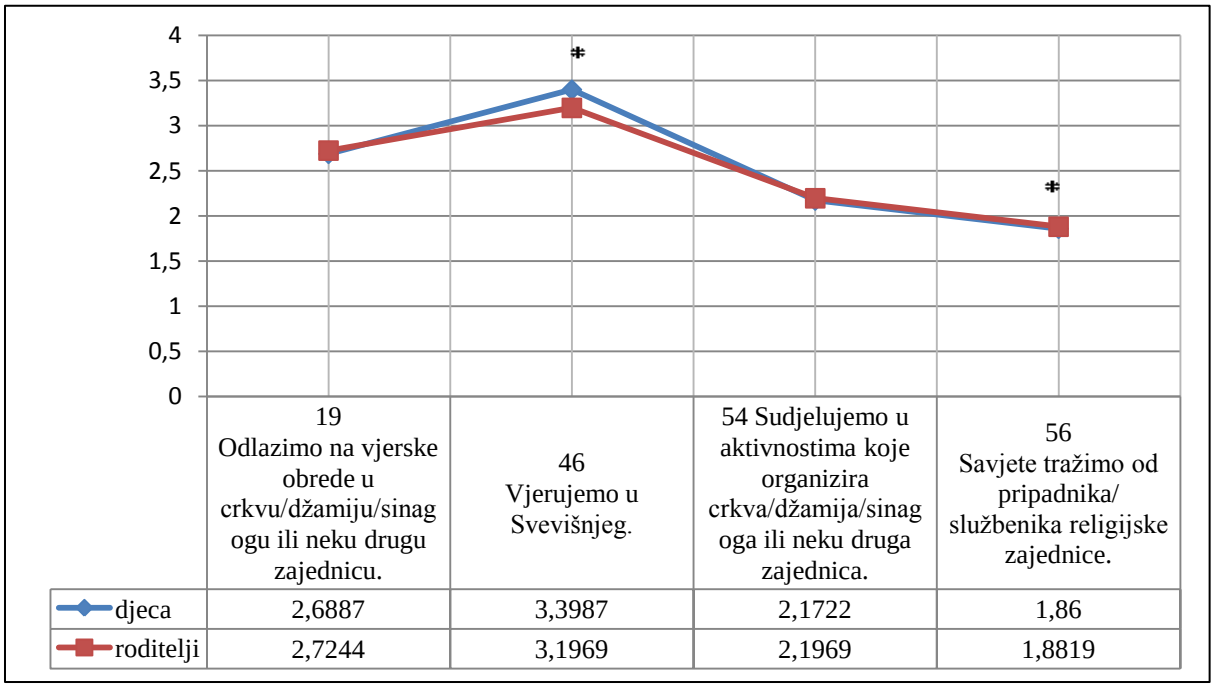
Generalno gledajući na rezultate, djeca i roditelji procjenjuju povezanost svoje obitelji zadovoljavajućom. Uvidom u čestice, može se vidjeti kako su obitelji usmjereni prema unutra, tj. prema članovima obitelji i najbližim prijateljima do čijeg im je mišljenja stalo, čime potvrđuju važnost unutarnje organizacije obitelji i održavanja bliskih veza, dok visoki rezultati na čestici *Smatramo da ne trebamo imati previše posla s ljudima iz susjedstva* reflektira njihovu suzdržanosti i rezerviranosti.

4.5. Obiteljska duhovnost

Faktor Obiteljska duhovnost sastoji se od 4 čestice koje obuhvaćaju područje vjerovanja obitelji, odlazaka i sudjelovanja na vjerskim obredima i aktivnostima.

Sudionici su za svaku česticu odgovarali na skali Likertovog tipa, gdje odgovor 1 označava potpuno neslaganje s tvrdnjom, a 4 znači potpuno slaganje s tvrdnjom, a u skladu s odgovorima su na Grafu 6 prikazane srednje vrijednosti na svim česticama navedenog faktora.

Graf 6: Usporedni prikaz središnjih rezultata djece i roditelja na varijablama faktora Obiteljska duhovnost

	19 Odlazimo na vjerske obrede u crkvu/džamiju/sinagogu ili neku drugu zajednicu.	46 Vjerujemo u Svevišnjeg.	54 Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira crkva/džamija/sinagoga ili neku druga zajednica.	56 Savjete tražimo od pripadnika/ službenika religijske zajednice.
djeca	2,6887	3,3987	2,1722	1,86
roditelji	2,7244	3,1969	2,1969	1,8819

Grafičkim prikazom (Graf 6) vidljivo je da je čestica *Savjete tražimo od pripadnika/službenika religijske zajednice* najniže procijenjena čestica od strane roditelja i djece s aritmetičkom sredinom M=1,87, što znači da se uglavnom nisu slagali s navedenom tvrdnjom, tj. da ne traže tako često savjet od službenika neke religijske zajednice. Usprkos nisko procijenjenim česticama fizičkog prisustva i sudjelovanja obredima i vjerskim aktivnostima, i djeca i njihovi roditelju, najviše procjenjuju kako vjeruju u Svevišnjeg (M=3,3).

Prije testiranja značajnosti razlika, kroz deskriptivne podatke i Kolmogorov-Smirnov test će se opisati distribucija rezultata. U Tablici 11 prikazane su deskriptivne vrijednosti[5] za faktor Obiteljska duhovnost za obje skupine ispitanika – djecu i roditelje.

[5] broj ispitanika, aritmetička sredina, medijan, mod, standardna devijacija, totalni raspon i Z vrijednosti

Tablica 11: Deskriptivni podaci za djecu i roditelje na faktoru Obiteljska duhovnost

Ispunjava	N	M	Median	Mod	SD	Totalni raspon	Z
djeca	304	2,53	2,5	2,25	,66121	1 - 4	,085
roditelji	194	2,48	2,5	2,50	,71000	1 - 4	,128

*Z – Kolmogorov-Smirnov test

Raspon rezultata je najširi mogući i kreće se od 1 do 4 u odgovorima koje daju i djeca i roditelji. Rezultati Kolmogorov – Smirnov testa ukazuju kako distribucije rezultata i za roditelje (,128, KS (194)=,000) i za djecu (,085, KS (304)=,000) značajno odstupa od normalne i to na razini značajnosti p<1%. Zbog toga aritmetička sredina nije adekvatan pokazatelj rezultata te je važno uzeti u obzir vrijednost moda koji iznosi 2,25 za djecu i 2,50 za roditelje. Iz toga se može zaključiti kako su obje skupine blago tendirale davanju viših odgovora, gdje se uglavnom slažu s navedenim tvrdnjama, ali, možemo zaključiti da je distribucija skoro podjednako raspoređena po svim vrijednostima.

Kako distribucije značajno odstupaju od normalne i za djecu i za roditelje, za testiranje značajnosti razlika između te dvije skupine proveden je Mann-Whitneyev test (Tablica 12).

Tablica 12: Mann-Whitney za djecu i roditelje na faktoru Obiteljska duhovnost

Ispunjava	N	Mean rang	Suma rangova	Mann Whitney U	Wilcoxon W	p
Dijete	304	251,95	76592,00	28744,000	47659,000	**,633**
Roditelj	194	245,66	47659,00			

Provedbom Mann-Whitneyevog testa (p=,633=63,3%; p>5%) pokazalo se da *ne postoje* statistički značajne razlike između djece i roditelja na faktoru Obiteljska duhovnost. Usporedbom središnjih rangova vidljivo je kako su djeca i roditelji davali vrlo slične odgovore te da djeca imaju blagu tendenciju davati više odgovore, ali ne statistički značajno.

Ukupno je faktor procijenjen blago pozitivno, s ukupnom središnjom vrijednosti M=2,5, a najniže od svih faktora. Rezultat na čestici *Vjerujemo u Svevišnjega* u skladu je sa statističkim podacima koje je 2006. Objavio Državni zavod za statistiku, da je u Zagrebu i Zagrebačkoj županiji oko 85% vjernika katolika. Unatoč tom visokom postotku, vidljivo je da se malo koriste usluge (traženje savjeta, sudjelovanje u aktivnostima) koje organizira vjerska zajednica. To ne mora biti zabrinjavajući podatak, niti reprezentativan za stvarnu razinu duhovnosti ispitivanih obitelji, ako se uzme u obzir zaključak Anandarajah i Hight (2011, prema Dučkić, Blažeka Kokorić, 2011) da se duhovna dimenzija sastoji ne samo od ponašajnog aspekta (koncentriranog na manifestaciju pojedinačnih duhovnih uvjerenja), već i

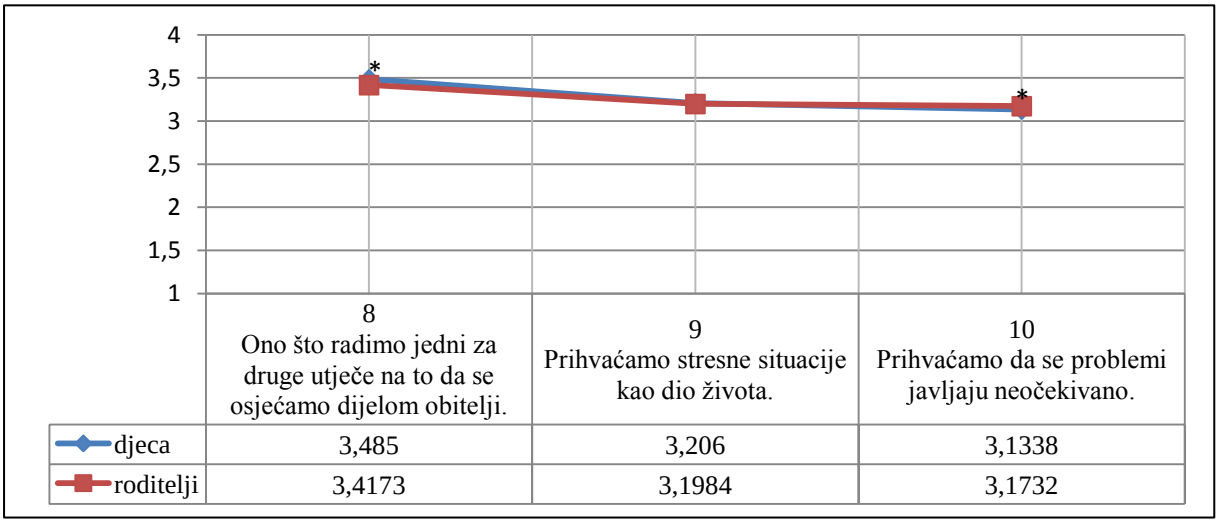
od kognitivnog i iskustvenog, koji se odnose na potragu za smislom, osjećaj nade, mira, podrške.

4.6. Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

Faktor Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama sastoji se od 3 čestice koje opisuju način na koji se obitelj nosi s neočekivanim i stresnim situacijama te kako u tim situacijama utječu jedni na druge.

Sudionici su za svaku česticu odgovarali na skali Likertovog tipa, gdje odgovor 1 označava potpuno neslaganje s tvrdnjom, a 4 znači potpuno slaganje s tvrdnjom. Na Grafu 7 usporedno su prikazane prosječne vrijednosti koje su djeca i roditelji postigli na svakoj čestici.

Graf 7: Usporedni prikaz srednjih vrijednosti djece i roditelja na faktoru Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

	8 Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji.	9 Prihvaćamo stresne situacije kao dio života.	10 Prihvaćamo da se problemi javljaju neočekivano.
djeca	3,485	3,206	3,1338
roditelji	3,4173	3,1984	3,1732

Iz Grafa 7 se može očitati kako obje ispitivane skupine procjenjuju najvišom od svih ponuđenih na navedenom faktoru česticu Ono što *radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji* s ukupnom aritmetičkom sredinom M=3,45. Naspram tome, najniže procijenjena čestica od obje skupine je *prihvaćanje da se problemi javljaju neočekivano* s aritmetičkom sredinom M=3,15. Na ovom su faktoru sve čestice prilično visoko procijenjene, sve središnje vrijednosti su iznad 3, što dovodi do zaključka kako se i roditelji i djeca prilično slažu s ukupnim faktorom davanja smisla nedaćama.

Kako bi se utvrdilo postoje li značajne razlike u procjeni roditelja i djece na razini faktora Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama, prvo će se distribucija rezultata detaljnije opisati

kroz deskriptivne vrijednosti[6] za cijeli faktor (Tablica13), a potom će se prikazati testiranje razlika.

Tablica 13: Deskriptivni podaci za djecu i roditelje na faktoru Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

	N	M	Median	Mod	SD	Totalni raspon	Z
Djeca	302	3,28	3,33	3,33	,43751	1,61 - 4	,178
Roditelji	194	3,26	3	3	,40073	2 - 4	,247

*Z-Kolmogorov-Smirnov test

Rezultata dobiveni istraživanjem kreću se u rasponu od 1,61 do 4 u odgovorima koje daju djeca i u nešto užem rasponu odgovora roditelja, od 2 do 4. Rezultati Kolmogorov – Smirnov testa ukazuju kako distribucije rezultata i za roditelje (,247, KS (194)=,000) i za djecu (,178, KS (302)=,000) značajno odstupa od normalne i to na razini značajnosti p<1%. Zbog toga aritmetička sredina nije adekvatan pokazatelj rezultata te je važno uzeti u obzir vrijednost moda koji iznosi 3,33 za djecu i 3 za roditelje. Iz toga se može zaključiti kako su obje skupine tendirale višim odgovorima, gdje se uglavnom slažu s navedenim tvrdnjama, odnosno, možemo zaključiti da je distribucija pomaknuta udesno.

Kako distribucije značajno odstupaju od normalne i za djecu i za roditelje, za testiranje značajnosti razlika između te dvije skupine, proveden je Mann-Whitneyev test (Tablica 14).

Tablica 14: Mann-Whitney za za djecu i roditelje na faktoru Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

Ispunjava	N	Mean rang	Suma rangova	Mann Whitney U	Wilcoxon W	p
Dijete	302	255,72	77228,00	27113,000	46028,000	**,146**
Roditelj	194	237,26	46028,00			

Provedbom Mann-Whitneyevog testa (p=,146=14,6%; p>5%) pokazalo se da *ne postoje* značajne razlike između djece i roditelja na faktoru Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama. Ovaj je faktor generalno prilično visoko procijenjen, što znači da su i djeca i roditelji spremni pronalaziti smisao u nedaćama i situacijama krize, odnosno sposobni su racionalizirati trenutnu kriznu situaciju te uz pomoć visoko procijenjenih socijalnih resursa te unutrašnje organizacije pronaći snage i kapaciteta za nošenje s krizom. Usporedbom središnjih rangova vidljivo je kako su djeca i roditelji davali vrlo slične odgovore te da djeca imaju blagu tendenciju davati više odgovore, ali ne statistički značajno. Na ovom su faktoru pokazane najveće sličnosti u odgovorima djece i njihovih roditeljima.

[6] broj ispitanika, aritmetička sredina, medijan, mod, standardna devijacija, totalni raspon i Z vrijednosti

5. Zaključak

Cilj ovog rada bio je prikazati rezultate istraživanja „Istraživanje obiteljske otpornosti“ te prikazati dobivene razlike u percepciji pojedinih komponenti otpornosti između djece i njihovih roditelja. Osnovna pretpostavka je bila da će postojati statistički značajne razlike na svim ispitivanim komponentama obiteljske otpornosti u smjeru pozitivnije procjene od strane roditelja. S obzirom na dobivene rezultate Mann-Whitney testa, mogu se odbaciti sve početne hipoteze. Samo na dva faktora su dobivene statistički značajne razlike između djece i roditelja, na faktoru *Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa* i faktoru *Zadržavanje pozitivne perspektive,* a općenito sve faktore djeca procjenjuju višim vrijednostima. Navedena dva faktora djeca procjenjuju najvišim vrijednostima, a roditelji najnižim, što znači da djeca više nego njihovi roditelji smatraju kako se mogu osloniti na socijalnu podršku i resurse u svojoj zajednici te su bolje upoznati s ponudom servisa u zajednici. Također su skloniji zadržavanju pozitivne perspektive, nade i vjere u rješavanje problema i nošenje s izazovnim situacijama. Naspram tome, roditelji najvišim vrijednostima procjenjuju faktore *Obiteljska povezanost* i O*biteljska duhovnost*, dok djeca na tim faktorima daju niže odgovore. Prema tome se može zaključiti kako su roditelji više usmjereni na održavanje pozitivnih i zdravih veza među članovima obitelji, a ta uloga držanja obitelji na okupu te brige o ključnim odnosima im i kulturološki i biološki prirodno pripada (Masten, 2015). Obiteljska duhovnost, koja se odnosi prvenstveno na vjeru, procijenjena je najnižom od strane djece. Takav rezultat može se opravdati karakteristikama adolescencije u kojoj se nalaze ispitanici, u kojoj prevladava egocentrizam, potreba za samostalnošću i neovisnošću te odstupanje od autoriteta, gdje spada i Crkva, odnosno religija (Nikić, 2008).

Generalno gledajući sve faktore može se zaključiti kako i djeca i roditelji vrlo pozitivno procjenjuju svoje obiteljske resurse za nošenje s kriznim situacijama te su spremni osloniti se i na svoje najbliže članove u obitelji, ali i na zajednicu, no djeca ipak pozitivnije u odnosu na svoje roditelje procjenjuju sve faktore. Ovakvi rezultati u suprotnosti su s rezultatima već ranije navedenih istraživanja Ferić Šlehan i Kranželić (2008) i Ferić Šlehan (2008) gdje su roditelji uglavnom pozitivnije procjenjivali svoj obiteljski sustav i procese. Ovakvi rezultati mogu upućivati na promjenu uloge djece, koja se iz pasivnih promatrača mijenja u aktivne sudionike u svojoj obitelji i nositelje optimizma i snage u kriznim situacijama. Isto tako, ovi rezultati važni su iz pozicije stručnjaka kojemu mogu poslužiti u prilagodbi svog pristupa u radu s obitelji, a da se pritom mogu usmjeriti na roditelje, koji su, kulturološki gledano, nositelji procesa i odgovornosti za obitelj, ali i na djecu, kao individue na kojima se

reflektiraju promjene u obitelji i koji također imaju kapacitete i resurse za održavanje zdrave obitelji. S obzirom na navedena mnoga istraživanja prilikom objašnjavanja svakog pojedinog Walshinog konstrukta, može se zaključiti kako su ovi rezultati pozitivni primjer visoke prisutnosti zaštitnih čimbenika u samim ispitivanim obiteljima, ali i u lokalnim zajednicama.

Kako je u samom uvodu navedeno, obitelj, pogotovo u današnjoj, još uvijek prilično tradicionalnoj Hrvatskoj, najvažniji je kontekst za mlade osobe, ali i njihove bližnje. Ona je, teoretski, osnova za daljnji život, u njoj se uče pravila ponašanja, obrasci razmišljanja i sudjelovanja u društvu, njeguju kvalitetni i zdravi odnosi. Kako bi teorija postala realitet, potrebno je usuglasiti ju s praksom i pružati podršku svima kojima je potrebno u skladu s njihovim potrebama i željama, a sve u svrhu razvijanja jakog pojedinca, a onda i sustava, koji će moći na adekvatan i funkcionalan način nositi se s velikim izazovima koje donosi promjena sustava vrijednosti, globalizacija, velike krize (ekonomske, ratovi). Pri radu s obitelji važno je na umu imati da je ona sustav i kao takva ima svoju dinamiku i strukturu. No, ona je istovremeno i skup više pojedinaca koji reflektiraju različite bio-psiho-socijalne karakteristike, koje su nadopunjene posebnom dimenzijom koju dodaje Walsh, a to je duhovnost – tako cjeloviti pojedinci i izgrađeni odnosi nositelji su snažne i otporne obitelji.

6. Literatura

1. Alonso-Tapia, J., Nieto, C., Ruíz, M., A. (2013): Measuring Subjective Resilience despite Adversity due to Family, Peers and Teachers. *Spanish Journal of Psychology*, 16 (19), 1–13.
2. Becvar, D., S. (2013). Handbook of Family Resilience. Springer Science and Business Media, New York
3. Berc, G. (2012): Obiteljska otpornost – teorijsko utemeljenje i primjena koncepta u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (1), 145-167
4. Bell, N.J., Rychener, S.R., Munsch J. (2001): Multiple Views of the Family and Adolescent Social Competencies. *Journal of Research on Adolescence*, 11 (4), 375 - 400.
5. Doležal, D. (2006). Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42 (1), 87 -102
6. Dučkić, A., Blažeka Kokorić, S. (2014): Duhovnost – resurs za prevladavanje kriznih životnih situacija kod karizmatskih zajednica. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), 425 - 452
7. Eret, L. (2011). Odgoj i manipulacija: Razmatranje kroz razvojnu teoriju ekoloških sustava, *Metodički ogledi*, 19 (1), 143-161
8. Ferić, M. (2002a). Obitelj kao čimbenik rizika i zaštite za razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38 (1), 13-24
9. Ferić, M. (2002b). Preventivne intervencije usmjerene prema obitelji. *Kriminologija i socijalna integracija*, 10 (1), 1-12
10. Ferić, M., Maurović, I., Žižak, A. (u tisku). Metrijska obilježja instrumenta za mjerenje komponente obiteljske otpornosti: upitnik za procjenu obiteljske otpornosti (FRAS). *Kriminologija i socijalna integracija.*
11. Ferić Šlehan, M. (2008). Rizični i zaštitni čimbenici u obiteljskom okruženju: razlike u procjeni mladih i njihovih roditelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44 (1), 15-26
12. Ferić Šlehan, M., Kranželić, V. (2008). Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika u zajednici: razlike između percepcije mladih i njihovih roditelja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 16 (1), 1 - 126
13. Glaser, M., Butler, J., Pryor, B. (1998). Apprehension about communication and human resilience. *Psychological Reports*, 82 (2), 583-586
14. Hofferth, S., L., Sandberg, J., F. (2001). How American Children Spend Their Time. *Journal of Marriage and Family*, 63 (2), 295 – 308

15. Jeđud, I., Marušić, D. (2005). Način života u obitelji iz perspektive djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 41 (2), 71-85
16. Kaschak, E. (2001): The Invisible Alliance: Psyche and Spirit in feminist Therapy, <http://goo.gl/pykxZe >. Pristupljeno 15. kolovoza 2016.
17. Masten, A., S. (2015). Ordinary Magic. Resilience in development, The Guilford Press, New York
18. Nikić, M. (2008). Suvremena duhovnost mladih između tradicije i nove religioznosti. Diacovensia: teološki prilozi, 16 (1-2), 115-133,
19. Pavin Ivanec, T., Miljević-Ridički, R., Bouillet, D. (2014). Kindergarten Teachers' Resilience and Its Relation to the Parental Behaviour of Their Mothers and Fathers. *Croatian Journal od Education*, 16 (2), 109-124
20. Pećnik, N., Raboteg-Šarić, Z. (2005). Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima. *Revija socijalne politike*, 12 (1), 1-21
21. Silberberg, S. (2011). Searching for Family Resilience. *Family Matters*, 58, 52-57, <https://aifs.gov.au/sites/default/files/ss%283%29.pdf>. Pristupljeno. 21. kolovoza, 2016.
22. Tucker Sixbey, M. (2005). Development of the Family Resilience Assessment Scale to Identify Family Resilience Construct. University of Florida, Florida, <http://etd.fcla.edu/UF/UFE0012882/sixbey_m.pdf>. Pristupljeno: 23. lipnja, 2016.
23. Vulić-Prtorić, A. (2002). Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5 (1), 31-51
24. Waldman, J., B. (2008). Stressor events, resources and dpressive symptoms in rural, low-income mothers. University of Maryland, College Park
25. Walsh, F. (1996). The Concept of Family Resilience: Crisis and Chalenge. *Family Process*, 35 (3), 261-281, <https://www.researchgate.net/publication/14105872_The_Concept_of_Family_Resilience_Crisis_and_Challenge>. Pristupljeno: 04. kolovoza, 2016.
26. Walsh, F. (2003). Family Resilience: A Framework for Clinical Practice. *Family Process*, 42 (1), 1-19
27. Walsh, F. (2006). Strenghtening Family Resilience. The Guilford Press, New York
28. Walsh, F. (2012). Family Resilience - Strengths Forged through Adversity. U: Walsh, F. Normal Family Processes, 4th edition. (str. 399-427). New York: Guilford Press
29. DZS (2006). Državni zavod za statistiku. <http://www.dzs.hr/> Pristupljeno 14. srpnja 2016.

9. Prilozi

Prilog 1. Popis tablica

Tablica 1: Popis varijabli za faktor Obiteljska komunikacija i rješavanje problema 1 16
Tablica 2: Popis varijabli za faktor Obiteljska komunikacija i rješavanje problema 2 17
Tablica 3: Deskriptivni pokazatelji za djecu i roditelje 17
Tablica 4: Razlike u percepciji Obiteljske komunikacije i rješavanja problema između djece i roditelja (Mann-Whitney test) 18
Tablica 5: Deskriptivni pokazatelji za djecu i roditelje na faktoru Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa 19
Tablica 6: Mann-Whitney test za djecu i roditelje na faktoru Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa 20
Tablica 7: Deskriptivni podaci za djecu i roditelje na faktoru Zadržavanje pozitivne perspektive 21
Tablica 8: Mann-Whitney test za testiranje razlika između djece i roditelja na faktoru Zadržavanje pozitivne perspektive 22
Tablica 9: Deskriptivni podaci za djecu i roditelje na faktoru Obiteljska povezanost 24
Tablica 10: Mann-Whitney za djecu i roditelje na faktoru Obiteljska povezanost 24
Tablica 11: Deskriptivni podaci za djecu i roditelje na faktoru Obiteljska duhovnost 26
Tablica 12: Mann-Whitney za djecu i roditelje na faktoru Obiteljska duhovnost 26
Tablica 13: Deskriptivni podaci za djecu i roditelje na faktoru Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama 28
Tablica 14: Mann-Whitney za za djecu i roditelje na faktoru Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama 28

Prilog 2. Popis grafova:

Graf 1: Usporedba rezultata za faktore Obiteljska komunikacija i rješavanje problema 1 15
Graf 2: Usporedba rezultata za faktore Obiteljska komunikacija i rješavanje problema 2 16
Graf 3: Usporedni prikaz središnjih rezultata djece i roditelja na varijablama faktora Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa 19
Graf 4: Usporedni prikaz prosječnih vrijednosti djece i roditelja na faktoru Zadržavanje pozitivne perspektive 21
Graf 5: Usporedni prikaz središnjih rezultata djece i roditelja na varijablama faktora Obiteljska povezanost 23
Graf 6: Usporedni prikaz središnjih rezultata djece i roditelja na varijablama faktora Obiteljska duhovnost 25
Graf 7: Usporedni prikaz srednjih vrijednosti djece i roditelja na faktoru Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama 27

Prilog 3: FRAS upitnik – verzija za djecu

ISTRAŽIVANJE OTPORNOSTI OBITELJSKOG SUSTAVA

Poštovana učenice/ Poštovani učeniče,

Zahvaljujemo Ti na sudjelovanju u Istraživanju otpornosti obiteljskog sustava.

Molimo Te da pažljivo pročitaš svaku tvrdnju. Izuzetno nam je važno da odgovoriš na svako pitanje. Ipak, ako na neko pitanje nemaš odgovor ili ne želiš odgovoriti, to je sasvim prihvatljivo.

ISPUNJAVA UČENIK/ UČENICA

ŠIFRA OBITELJI: (upute za sastavljanje šifre nalaze se na papiru u kuverti)

_____

TVOJA DOB: _____

SPOL: M Ž

RAZRED:

PRVI PUT DA POHAĐAŠ 1. RAZRED SREDNJE ŠKOLE? (zaokruži odgovor)

DA NE

Unaprijed zahvaljujemo na uloženom trudu i vremenu!

Istraživački tim

SOO

U ovom upitniku, navedene su neke tvrdnje koje se odnose na Tvoju obitelj. Pod pojmom *OBITELJI* podrazumijevamo sve one osobe za koje *TI* osobno smatraš da su dio tvoje obitelji.

Tko sve čini tvoju obitelj:

_____

Molimo te da pažljivo pročitaš tvrdnje i odlučiš koliko dobro svaka od navedenih tvrdnji opisuje tvoju obitelj. Kod svake tvrdnje zaokruži onaj broj koji najbolje opisuje tvoj doživljaj obitelji.

Značenje brojeva:

1 = Uopće se ne slažem
2 = Ne slažem se
3 = Slažem se
4 = Potpuno se slažem

Tvrdnje:	**Uopće se ne slažem**	**Ne slažem se**	**Slažem se**	**Potpuno se slažem**
1. Svaka obitelj ima problema.	1	2	3	4
2. Sve ono kroz što prolazimo kao obitelj događa se s razlogom.	1	2	3	4
3. Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima.	1	2	3	4
4. Naši prijatelji su dio svakodnevnih aktivnosti.	1	2	3	4
5. Naši prijatelji cijene nas i ono što jesmo.	1	2	3	4
6. Pravila u našoj obitelji se mijenjaju ovisno o potrebama obitelji.	1	2	3	4
7. Pravila u našoj obitelji nisu „uklesana u kamenu“.	1	2	3	4
8. Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji.	1	2	3	4
9. Prihvaćamo stresne situacije kao dio života.	1	2	3	4
10. Prihvaćamo da se problemi javljaju neočekivano.	1	2	3	4
11. Svi utječemo na donošenje važnih obiteljskih odluka.	1	2	3	4
12. U stanju smo prolaziti kroz bolne faze i postići međusobno razumijevanje.	1	2	3	4
13. Možemo se prilagoditi zahtjevima koji se postavljaju nama kao obitelji.	1	2	3	4
14. Pazimo koliko činimo za naše prijatelje.	1	2	3	4
Tvrdnje:	**Uopće se ne slažem**	**Ne slažem se**	**Slažem se**	**Potpuno se slažem**
15. Pazimo što kažemo jedni drugima.	1	2	3	4
16. Otvoreni smo raditi stvari na nove načine u našoj obitelji.	1	2	3	4
17. Članovi obitelji se međusobno razumiju.	1	2	3	4

18. Tražimo pomoć i podršku od susjeda.	1	2	3	4
19. Odlazimo na vjerske obrede u crkvu/džamiju/sinagogu ili neku drugu zajednicu.	1	2	3	4
20. Vjerujemo da nas prijatelji mogu iskoristiti.	1	2	3	4
21. Vjerujemo da se možemo nositi s našim problemima.	1	2	3	4
22. Možemo pitati za pojašnjenje ukoliko jedni druge ne razumijemo.	1	2	3	4
23. U našoj obitelji jedni s drugima možemo biti izravni i iskreni.	1	2	3	4
24. Kod kuće se svatko od nas može „ispuhati“ a da pritom ne uznemiri ostale.	1	2	3	4
25. Možemo postići kompromis kada se pojave problemi.	1	2	3	4
26. Možemo se nositi s različitim načinima na koje članovi obitelji prihvaćaju gubitak.	1	2	3	4
27. Možemo se osloniti na ljude u našoj zajednici.	1	2	3	4
28. U našoj obitelj možemo propitivati što nam je netko, zapravo, htio reći.	1	2	3	4
29. Možemo riješiti velike probleme.	1	2	3	4
30. Možemo preživjeti ako se pojavi još neki problem.	1	2	3	4
31. Možemo razgovarati o načinu na koji komuniciramo u našoj obitelji.	1	2	3	4
32. Kroz teškoće možemo prolaziti kao obitelj.	1	2	3	4
33. Savjetujemo se međusobno o odlukama.	1	2	3	4
34. Probleme gledamo s pozitivne strane kako bismo ih riješili.	1	2	3	4
35. Razgovaramo o problemima i zadovoljni smo postignutim rješenjima.	1	2	3	4
36. Raspravljamo o obiteljskim stvarima (temama) sve dok ne nađemo rješenje.	1	2	3	4
37. Volontiramo u našoj zajednici.	1	2	3	4
Tvrdnje:	**Uopće se ne slažem**	**Ne slažem se**	**Slažem se**	**Potpuno se slažem**
38. Osjećamo se slobodni izraziti svoje mišljenje.	1	2	3	4
39. Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelj.	1	2	3	4

40. Mislimo da su ljudi iz naše zajednice spremni pomoći u hitnim/kriznim situacijama.	1	2	3	4
41. Osjećamo se sigurno živjeti u našoj zajednici.	1	2	3	4
42. Drugi članovi obitelji uzimaju nas „zdravo za gotovo“.	1	2	3	4
43. Osjećamo se snažnima u suočavanju s velikim problemima.	1	2	3	4
44. Uznemirimo se ukoliko se netko žali u našoj obitelji.	1	2	3	4
45. Imamo bliske prijatelje do kojih nam je stvarno stalo.	1	2	3	4
46. Vjerujemo u Svevišnjeg.	1	2	3	4
47. Imamo snage za rješavanje naših problema.	1	2	3	4
48. Držimo osjećaje za sebe.	1	2	3	4
49. Znamo da postoji pomoć u zajednici u slučaju nevolje.	1	2	3	4
50. Znamo da smo važni našim prijateljima.	1	2	3	4
51. Učimo iz grešaka članova obitelji.	1	2	3	4
52. Ono što kažemo drugim članovima obitelji, uistinu i mislimo.	1	2	3	4
53. Sudjelujemo u aktivnostima koje odgovaraju našoj trenutnoj obiteljskoj situaciji.	1	2	3	4
54. Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira crkva/džamija/sinagoga ili neku druga zajednica.	1	2	3	4
55. Od susjeda dobivamo poklone i druge znakove pažnje.	1	2	3	4
56. Savjete tražimo od pripadnika/ službenika religijske zajednice.	1	2	3	4
57. Rijetko slušamo članove obitelji kada pričaju o svojim brigama i problemima.	1	2	3	4
58. Dijelimo odgovornost u obitelji.	1	2	3	4
59. Pokazujemo naklonost i ljubav drugim članovima obitelji.	1	2	3	4
Tvrdnje:	**Uopće se ne slažem**	**Ne slažem se**	**Slažem se**	**Potpuno se slažem**
60. Kažemo jedni drugima koliko nam je do njih stalo.	1	2	3	4
61. Smatramo da je naša zajednica dobro	1	2	3	4

okruženje za odgoj djece.				
62. Smatramo da ne treba imati previše posla s ljudima iz susjedstva.	1	2	3	4
63. I u najtežim trenucima imamo vjere da će sve biti dobro.	1	2	3	4
64. Iskušavamo nove načine rješavanja problema.	1	2	3	4
65. Razumijemo način komunikacije drugih članova obitelji.	1	2	3	4
66. Nastojimo biti sigurni da drugi članovi obitelji nisu emocionalno ili fizički povrijeđeni.	1	2	3	4
67. Postoji li još nešto što je vašoj obitelji pomoglo u stresnim situacijama, a nismo vas pitali?	Ako DA, opišite što je to.			

Prilog 4: FRAS upitnik – verzija za roditelje

ISTRAŽIVANJE OTPORNOSTI OBITELJSKOG SUSTAVA

A - VERZIJA

Poštovani,

Zahvaljujemo Vam na sudjelovanju u istraživanju otpornosti obiteljskog sustava! Kako je predviđeno da u istraživanju sudjeluju oba roditelja, pripremili smo dvije verzije upitnika za roditelje – A verzija za jednog roditelja i B verzija za drugog. Verzije se razlikuju po broju upitnika. A verzija sadrži dva upitnika više (četiri upitnika ukupno) - jedan se odnosi na opće podatke o obitelji, a drugi na neke životne promjene u obitelji.

Važno nam je da oba roditelja popune upitnike**.** Ukoliko to nije moguće, odnosno, **ako upitnike ispunjava samo jedan roditelj, tada je važno da taj roditelj ispuni A verziju.** Razlog tomu je što ta verzija sadrži pitanja koja su nam važna kako bismo dobili opće informacije o obitelji (B verzija ta pitanja nema).

Prilikom popunjavanja upitnika, molimo Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i razmislite o njoj. Izuzetno nam je važno da odgovorite na svako pitanje. Ipak, ako na neko pitanje nemate odgovor ili ne želite odgovoriti, i to nam je sasvim prihvatljivo.

Molimo Vas, zaokružite tko ispunjava upitnike: MAJKA OTAC

ŠIFRA OBITELJI
(upute za sastavljanje šifre nalaze se na papiru u kuverti):

_____

Unaprijed zahvaljujemo na uloženom trudu i vremenu!

Istraživački tim

OPĆA PITANJA

1. **Općina/kvart u kojem živite**: _____

2. **Zaokružite tko sve čini Vaše kućanstvo** (živi s Vama). Pri tome molimo da uloge u kućanstvu stavite u relaciju s djetetom koji sudjeluje u istraživanju (npr. djetetova baka, djed i sl).

A1) Majka	A2) Otac
B1) Baka	B2) Djed
C1) Maćeha (očeva supruga)	C2) Očuh (majčin suprug)
D1) Očeva partnerica	D2) Majčin partner
E1) Udomiteljica	E2) Udomitelj
F1) Sestra/sestre (koliko imaju godina?)___,___,___,___,___	F2) Brat/braća (koliko imaju godina?)___,___,___,___,___

G) Drugi rođak/rođaci. Tko? _____

H) Osobe s kojima dijete u istraživanju nije u rodu. Tko?_____

3. **Kakav je formalni bračni status roditelja djeteta koje sudjeluje u istraživanju**?
   (moguće više odgovora):
   a) U braku
   b) U izvanbračnoj zajednici
   c) Razvedeni
   d) Jedan supružnik preminuo
   e) Nešto drugo. Što ?_____

4. **Podaci o majci i ocu** (djeteta koje sudjeluje u istraživanju):

MAJKA	**OTAC**
Dob	
Obrazovanje	
a) nezavršena osnovna škola b) osnovna škola c) srednja škola d) viša škola e) fakultet i više	a) nezavršena osnovna škola b) osnovna škola c) srednja škola d) viša škola e) fakultet i više
Radni status:	
a) u stalnom radnom odnosu b) zaposlena ali ne prima plaću c) povremeno zaposlena d) nezaposlena e) umirovljenica	a) u stalnom radnom odnosu b) zaposlen ali ne prima plaću c) povremeno zaposlen d) nezaposlen e) umirovljenik

f) ostalo _____	f) ostalo _____
Razina mjesečnih prihoda (prosječna mjesečna plaća u RH=5.810,00 kn)	
a) ispod prosjeka RH b) prosječni prihodi c) iznad prosjeka RH	a) ispod prosjeka RH b) prosječni prihodi c) iznad prosjeka RH

5. **Koliko primanja u Vašem kućanstvu zadovoljavaju potrebe kućanstva?** (svih ljudi koji žive u Vašem kućanstvu i financijski doprinose)

   a) Uopće ne
   b) Donekle
   c) U potpunosti

6. Stambeni status obitelji:

   a) Podstanari
   b) Stan/kuća u vlasništvu drugih članova obitelji
   c) Vlastiti stan/kuća
   d) Nešto drugo. Što? _____

SOO

U ovom upitniku, navedene su neke tvrdnje koje se odnose na Vašu obitelj. Pod pojmom *OBITELJI* podrazumijevamo sve one osobe za koje *VI* osobno smatrate da su dio Vaše obitelji.

Tko sve čini Vašu obitelj:

_____

Molimo Vas da pažljivo pročitate sve tvrdnje i odlučite koliko dobro te tvrdnje opisuju Vašu obitelj. Zaokružite broj koji najbolje opisuje Vaš doživljaj obitelji. Pri tome broj 1 znači *Uopće se ne slažem,* a broj 4 *Potpuno se slažem*.

Tvrdnje:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
1. Svaka obitelj ima problema.	1	2	3	4
2. Sve ono kroz što prolazimo kao obitelj događa se s razlogom.	1	2	3	4
3. Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima.	1	2	3	4
4. Naši prijatelji su dio svakodnevnih aktivnosti.	1	2	3	4

5. Naši prijatelji cijene nas i ono što jesmo.	1	2	3	4
6. Pravila u našoj obitelji se mijenjaju ovisno o potrebama obitelji.	1	2	3	4
7. Pravila u našoj obitelji nisu „uklesana u kamenu“.	1	2	3	4
8. Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji.	1	2	3	4
9. Prihvaćamo stresne situacije kao dio života.	1	2	3	4
10. Prihvaćamo da se problemi javljaju neočekivano.	1	2	3	4
11. Svi utječemo na donošenje važnih obiteljskih odluka.	1	2	3	4
12. U stanju smo prolaziti kroz bolne faze i postići međusobno razumijevanje.	1	2	3	4
13. Možemo se prilagoditi zahtjevima koji se postavljaju nama kao obitelji.	1	2	3	4
14. Pazimo koliko činimo za naše prijatelje.	1	2	3	4
15. Pazimo što kažemo jedni drugima.	1	2	3	4
16. Otvoreni smo raditi stvari na nove načine u našoj obitelji.	1	2	3	4
17. Članovi obitelji se međusobno razumiju.	1	2	3	4
18. Tražimo pomoć i podršku od susjeda.	1	2	3	4
19. Odlazimo na vjerske obrede u crkvu/džamiju/sinagogu ili neku drugu zajednicu.	1	2	3	4
Tvrdnje:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
20. Vjerujemo da nas prijatelji mogu iskoristiti.	1	2	3	4
21. Vjerujemo da se možemo nositi s našim problemima.	1	2	3	4
22. Možemo pitati za pojašnjenje ukoliko jedni druge ne razumijemo.	1	2	3	4
23. U našoj obitelji jedni s drugima možemo biti izravni i iskreni.	1	2	3	4
24. Kod kuće se svatko od nas može „ispuhati“ a da pritom ne uznemiri ostale.	1	2	3	4
25. Možemo postići kompromis kada se pojave problemi.	1	2	3	4
26. Možemo se nositi s različitim načinima na koje članovi obitelji prihvaćaju gubitak.	1	2	3	4
27. Možemo se osloniti na ljude u našoj zajednici.	1	2	3	4
28. U našoj obitelj možemo propitivati što nam je netko, zapravo, htio reći.	1	2	3	4
29. Možemo riješiti velike probleme.	1	2	3	4
30. Možemo preživjeti ako se pojavi još neki	1	2	3	4

problem.				
31. Možemo razgovarati o načinu na koji komuniciramo u našoj obitelji.	1	2	3	4
32. Kroz teškoće možemo prolaziti kao obitelj.	1	2	3	4
33. Savjetujemo se međusobno o odlukama.	1	2	3	4
34. Probleme gledamo s pozitivne strane kako bismo ih riješili.	1	2	3	4
35. Razgovaramo o problemima i zadovoljni smo postignutim rješenjima.	1	2	3	4
36. Raspravljamo o obiteljskim stvarima (temama) sve dok ne nađemo rješenje.	1	2	3	4
37. Volontiramo u našoj zajednici.	1	2	3	4
38. Osjećamo se slobodni izraziti svoje mišljenje.	1	2	3	4
39. Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelj.	1	2	3	4
40. Mislimo da su ljudi iz naše zajednice spremni pomoći u hitnim/kriznim situacijama.	1	2	3	4
41. Osjećamo se sigurno živjeti u našoj zajednici.	1	2	3	4
42. Drugi članovi obitelji uzimaju nas „zdravo za gotovo“.	1	2	3	4
43. Osjećamo se snažnima u suočavanju s velikim problemima.	1	2	3	4
44. Uznemirimo se ukoliko se netko žali u našoj obitelji.	1	2	3	4
Tvrdnje:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
45. Imamo bliske prijatelje do kojih nam je stvarno stalo.	1	2	3	4
46. Vjerujemo u Svevišnjeg.	1	2	3	4
47. Imamo snage za rješavanje naših problema.	1	2	3	4
48. Držimo osjećaje za sebe.	1	2	3	4
49. Znamo da postoji pomoć u zajednici u slučaju nevolje.	1	2	3	4
50. Znamo da smo važni našim prijateljima.	1	2	3	4
51. Učimo iz grešaka članova obitelji.	1	2	3	4
52. Ono što kažemo drugim članovima obitelji, uistinu i mislimo.	1	2	3	4
53. Sudjelujemo u aktivnostima koje odgovaraju našoj trenutnoj obiteljskoj situaciji.	1	2	3	4
54. Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira crkva/džamija/sinagoga ili neku druga zajednica.	1	2	3	4
55. Od susjeda dobivamo poklone i druge	1	2	3	4

znakove pažnje.				
56. Savjete tražimo od pripadnika/ službenika religijske zajednice.	1	2	3	4
57. Rijetko slušamo članove obitelji kada pričaju o svojim brigama i problemima.	1	2	3	4
58. Dijelimo odgovornost u obitelji.	1	2	3	4
59. Pokazujemo naklonost i ljubav drugim članovima obitelji.	1	2	3	4
60. Kažemo jedni drugima koliko nam je do njih stalo.	1	2	3	4
61. Smatramo da je naša zajednica dobro okruženje za odgoj djece.	1	2	3	4
62. Smatramo da ne treba imati previše posla s ljudima iz susjedstva.	1	2	3	4
63. I u najtežim trenucima imamo vjere da će sve biti dobro.	1	2	3	4
64. Iskušavamo nove načine rješavanja problema.	1	2	3	4
65. Razumijemo način komunikacije drugih članova obitelji.	1	2	3	4
66. Nastojimo biti sigurni da drugi članovi obitelji nisu emocionalno ili fizički povrijeđeni.	1	2	3	4
67. Postoji li još nešto što je vašoj obitelji pomoglo u stresnim situacijama, a nismo vas pitali?	Ako DA, opišite što je to.			